



C 25264

Digitized by
Sri Lanka Library

9-



Božena Němcová

2645

I 19320

ŽIVOTOPIS
BOŽENY NĚMCOVÉ.

OD

SOFIE PODLIPSKÉ.



V PRAZE.

NAKLADATEL I. L. KOBER. KNIHKUPECTVÍ.

1891.

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186008678



z. 59 844

č. 25264



579869

Národní knihovna I. L. Kobra v Praze.

1. Děd a bába.

Ve vsi Olešnici na slezských hranicích, mezi Náchodem a Kladskem, narodil se okolo r. 1770 Jiří Novotný v pohorské chaloupce. Byl to děd Boženy Němcové s matčiny strany. Jeho otec by tkadlcem, umřel však záhy, a matka zůstala vdovou. Živila se tkadlcovstvím, jmenovitě vyráběla houně. To byla Boženy Němcové prababička. »Pánbůh dával Jiřímu dar Ducha svatého«, tak dočítáme se o něm v arcidíle Němcové, »Babička« zvaném, jehož užívám nejpředněji jako pramene životopisného, než dojdou později k jeho vzniku a významu. Pro patrné nadání tohoto hochadala jej matka jeho do Rychnova na učení a to mu »šlo, jak by hrál.« Zpíval hezky na kruchtě, a chudická, pracovitá matka obětovala na něj, co mohla, aby se stal panem páterem.

S vdovou Novotnou sousedili rodiče babičky Boženy Němcové. Tuto známe jen jménem křestním, že jí říkali Madlenka. Vyrostla s Jiřím a bývala u jeho matky jako doma. Mezi tím co Jiří byl v Rychnově, naučila se Madlenka od jeho matky tkáti, šlo jí to tak, že utkala již jako výrostek sama celou houni.

Tuto houni měla Novotná příležitost ukázati císaři Josefovi, když s Madlenkou s ním blízko Josefova se setkaly, kterážto pevnost onoho času mezi r. 1781—87. se stavěla. Císař dojížděl často k této stavbě, a tehdy udála se ona rozmilá epizoda, o níž Němcové babička ráda vypravovala. (Viz Němcové »Babička«.)

Vidíme z toho, v jak důvěrném a srdečném poměru žily Madlenka a vdova Novotná.

Madlenčin tatík jezdíval pro Jiřího do Rychnova. Tu slychal o něm jen chválu, a Jiří meškaje o vakacích doma čítával sousedům z bible místo Madlenčina otce, který byl také výborným čtenářem.

Novotné při tom bývalo, jakoby syna už kázati slyšela, a všickni ostatní myslili si Jiřího už jako kněze. Kde kdo mohl, jej obdařil, a ptal-li se student, jak by se za to odsloužil, odpovídali: »Až budeš páterem, dáš nám požehnání.«

V tomto prostě a úchvatně v Babičce vylíčeném obrázku tichého idyllického žití v zákoutí pohorském seznaváme tedy nejen děda a bábu, ale též prabábu a praděda Boženy Němcové. Vidíme tu nadání a smysl pro vzdělání, jak s bábiny, tak s dědovy strany, a mimovolně lákalo by to zpytatele stopovati dále ještě v minulost rodokmen těchto horalů. Bezpochyby byly to rodiny, jež tu byly usazeny od pradávna a od pokolení na pokolení dědily chuť do práce, jakož i k bájení a čítání. Měly bezpochyby staré knihy, jako poklady chované, ve kterých ti »dobří čtenáři« čítali a jimžto musily stačiti, ježto novější české literatury pro ně nebylo. Ale ty staré knihy vyhověly skvěle svému úkolu, jak dokazuje podivuhodné vzkrise ní če-

ského národa. A mnohem starší ještě báje, pověsti, písně, říkadla, mudrosloví ve příslovích pomáhalo při tom věrně.

Tak utíkala tedy leta i zimy od staletí v Olešnici a nikdo nepočítal, co se tu pokolení vystříдалo od dávných dob. Možná, že statečný, vysoce urostlý Jiří, slícný »jak panna«, odvozoval rodokmen svůj přímo od nejdávnějších obyvatelů těchto obrovských hor.

Buď tomu jak buď, jisto je, že mezi nastávajícím páterem a malou Madlenkou se odehrávalo nikdy neukončené drama lásky dvou mladých, čistých srdcí pro sebe stvořených. Když Jiří přijel asi na třetí vakece, začínala se ho Madla stydět, ale myslila si jej pořád jako nastávajícího pátera. Mezi tím co procházel něžný cit mladého děvčete tou stupnicí odstínů, nikdy nevyčerpaných ani od básníků ani od psychologů, stalo se, že Jiřího strýc v Kladsku se nabídl, že hocha vezme k sobě. Byl bezdětný, byl také tkadlcem a vydělal hezky peněz. Novotná i Madlenčin otec doprovodili Jiřího.

Jiří zůstal v Kladsku. Ale když v Olešnici myslili, že dostane již první vysvědčení, vrátil se domů nikoli jako bohoslovec, nýbrž jako vyučený tkadlec. Jeho matka oplakala tento náhlý obrat osudu, avšak nebylo již pomoci. Pokud měla Madlenka bezděčně podíl v rozhodnutí mladého člověka, že se nestal knězem, není povědomo. Avšak Jiří přinesl jí tehdy růženec z Vamberic, který až do smrti u sebe nosila. Jiří šel pak jako řemeslník na zkušenou do světa, ale náhle vrátil se do Olešnice, aby ušel verbířům v Kladsku. Na půdě domácí hrozilo mu však totéž nebezpečí, neboť byl vypsán k rekrutýrce, a aby jí ušel, musil se schovati na hůře v seně.

Mezi tím vykvetla láska mezi dědečkem a babičkou v růži. Tato láska byla pak příčinou, že Jiří se prozradil jakémusi důstojníku, jenž ucházeje se o přízeň Madlenčinu vzbudil jeho žárlivost. Jiří měl s ním potyčku a pak uprchl do Kladska, kdežto přece jen neušel svému osudu a stal se vojákem, nebo verbíři pruského krále chytili jej do tenat. Stal se tedy pruským vojákem, nad čím div si nezoufal. Kladský strýc, jenž byl bezpochyby důvěrníkem jeho lásky, vymohl mu dovolení k ženění, což jediné jej upokojilo.

Jeho Madlenka osvědčila se mu také. Když po celou zimu o něm ničeho neslyšela, šla s některými známými na pouť do Kladska, kde se s ním sešla u jeho strýce. Tento dobrý staroušek sprostředkoval věc i nadále tak, že měli Jiří a Madlenka do tří dní oddavky ve vojenské kapli. Vojenský kněz je oddával. Strýc vzal všecku zodpovědnost tohoto dobrodružného sňatku na sebe. Jiří, jenž si zoufal před tím tak, že byl strach, aby si nesáhl na život, byl teď všecek vyměněn. Mladá žena vrátila se se strýcem domů, aby domácím ohlásila, co se stalo, pak spěchala s požeňáním rodičů a s výbavou zase k muži. S ním byla šťastně živa patnácte roků jako žena pruského vojáka.

Měla tři děti: Kašpara, Terezku a Johanku, která se narodila v poli, když vojsko táhlo do Polska proti povstalcům Kościuszkem vedeným. Z první nešťastné bitvy, ve které Rakousko i Prusko pomáhalo Rusku proti Polákům a po níž nastalo úplné rozdělení Polsky mezi velmoci okolní, byl ubohý Jiří přinesen na marách své ženě s ustrelenou nohou. Na toto poranění také zemřel, zanechav Madlenku vdovou s třemi sirotky.

Madlenka nemohla se za těch patnácté let naučiti německé řeči. S počátku zkusila uživiti sebe a děti tkaním houní, avšak co neměla muže, stýskalo se jí v cizině. Ačkoli jí byla nabídnuta královská pense několika tolarů ročně od generála pluku, kde Jiří sloužil, krom toho zajištěná práce, nedala se těmi výhradami odvrátiti od své touhy po domovu. Bylo jí také nabídnuto, že by se dostal její syn do vojenského ústavu a dcery do ženského ústavu vychovacího. I toho se zřekla, neb chtěla děti vychovati podle své víry a ve své řeči. Poděkovavši tedy »panu králi za všecko«, vzala jedno dítě na záda i se svým majetkem, druhé dvě děti za ruce a vydala se pěšky domů nevědouc, najde-li doma rodiče na živě, ani jak se jí tam povede, neznajíc dobře ani cesty.

Vypravování o těchto příbězích klade spisovatelka Němcová babičce do úst při rozmluvě s kněžnou v autobiografickém románu »Babička«. Kněžna diví se, že babička se svými příbuznými si nedopisovala, načež tato prostomile odpovídá: »Ten způsob mezi námi není, abychom si posílali listy. Když se trefí známý člověk, pošleme vzkázání, jak se komu vede.«

Při tom zůstal tedy náš lid tehdáž jako za dob, kdy ještě písma nebývalo. Lidé na vsi naučili se čísti, čerpati z knih moudrost a mravní posilu, avšak čas a trpělivost jim nestačila k listům. Uvykli po svých předcích jakési stoické resignaci, vzdálil-li se člen rodiny sebe milejší, a žili bez něho dále, jako by byl zašel v báječnou jakousi říši. Spoléhalo na ústní zprávy, jestliže přišli ti »poutníčkové neb handlovní člověk, neb ti pověděli spravedlivě, co a jak. Ale v oněch nepokojích málo lidu přecházelo.«

Jedno z nejkrásnějších míst v Babičce jest líčení, jak s dětmi po patnácti letech k rodičům nepoznána se vrátila. Byla pak z celého srdce uvítána a zaopatřena a nikdy nelitovala, že nezůstala pruskou poddanou s pensí pruského krále, že nevychovala své děti pro něj.

Ale nám stopujícím s interessem nejvýše oprávněným tyto děje skrytého žití prosté horalky, nám bije bezděčně do očí ta okolnost, že nám zachovala na vše časy její láska k domovu a její energie hvězdu na obzoru písemnictví českého, jakou byla její drahá vnučka.

Bez jejího návratu do Čech byla by obohatila Božena Němcová pod jiným jménem bezpochyby literaturu německou, jako mnoho jiných geniů slovan-
ského kmene.

Madlenka dělala tedy zase houně a při tom vychovávala své děti svědomitě. Syn učil se tkadlcem a usadil se pak v Dobrušce. Terezku vzala si teta do Vídně.

To byla matka Boženy Němcové. Tam seznala Jana Pankla, podkoního hraběte Schulenburka, jehož chotí se stala, provdávši se ve Vídni.

Snad nebyli by se Panklovi nikdy dostali z Vídně, kdyby se nebyl oženil hrabě Schulenburk s vévodkyní Zaháňskou, jež byla v držení panství Náchodského.

Jaká šťastná to náhoda. Již roku 1821 přistěhovali se manželé Panklovi do Ratibořic v Náchodsku a jejich dceruška byla podruhé Čechům zachována. Ocitla se na blízku své babičky, která se stala ochranným geniem jejího nadání.

Čím byla Boženě Němcové tato babička, zná

každý český čtenář. Vedle babičky měl stkvělé místo v srdci vnuččině též hrdinský dědeček, zesnulý v mladých letech na bojišti. Němcová znala jej pouze z vypravování babiččina a viděla jej s ní v ideální záři jejích upomínek, její vášnivé a šťastné lásky. Němcová přenesla jeho obraz, jeho jméno, jeho povahu ve mnohou povídku a blahoslavila babičku pro štěstí takové lásky, jehož se jí dostalo.

V dalším vypravování bude nám stopovati ještě bedlivě vliv této babičky a památky dedečkovy až k úmrtí milé a vzácné té stařenky.

To úmrtí bylo klidné a harmonické, jako její celý pozdní věk. K podrobnějším črtům její povahy vrátíme se ještě. V této kapitole nechat splynou obrazy dědečka a babičky Němcové v jednom rámci, obklíčeny věncem upomínky, který vnučka jejich jim uvila rukou posvěcenou. Neníť pochyby, že po obou zdědila nadání a cit, lásku k vlasti a k poesii.

Ten dar ducha, který Jiří Novotný přestal pěstovati zanechav studií, bezpochyby z lásky k Madlence, probudil se v jeho vnučce, která ho již nepotlačovala. A jestliže Madlenka zadržela bezděčně další rozvoj ducha svého Jiřího, nahradila duchu vnučky své v hojně míře, čeho muž její se byl odřekl pro lásku k ní.

2. Rodiče.

Jan Pankel byl rodem Rakušan. O jeho vcho-
vání a rodinných poměrech není nám nic známo. Mluvil pouze německy, čehož se jeho tchyně zhržila. Nicméně dorozuměl se v Čechách dobře s každým, a nikdy nevystoupila různá národnost v rodině s příkré

strany. Děti jeho neuměly dlouho německy, ale on rozuměl jim a ony jemu, nebo láska a snášlivost sprostředkovaly různost jazykovou. Též tchyně jeho měla jej velmi ráda.

V povídce »Dobry člověk« nalézáme mnoho pěkných myšlének o poměru obou národností od Němcové vyslovených. V skutku není fanatických třenic národnostních v lidu samém. Každý se drží národnosti své, hledí se dorozuměti, jak možno, a druh druhu neutiskuje.

Tím jest otázka tato nejpalčivější, nejkrutější rozluštěna lépe než pověstným roztětím gordického uzlu. Jedná se tu však o svobodu a vzájemnou přízeň s obou stran. Pan Michal v této povídce je typem rozsařného Němce, věrně dle přírody pojatým.

Ježto býval Jan Pankel jaksi pouhým hostem ve svém domově, býval dětem tím vzácnější. Byl dobrý, laskavý otec a ponechával vychování a kázeň dětí docela své ženě. Byl postavy drobné a tváři pěkné. Němcová měla jeho podobiznu po smrti kreslenou. Na podobizně této byla to hlava přímo ideální. Byl ještě v mladých letech, když zemřel (v Zaháni roku 1848). Druhý syn Němcové, Karel, jenž se stal zahradníkem, byl mu podoben, jak by mu z oka vypadl, měl jako on modré oči, světlé vlasy, tvář ovalní, spíše podlouhlou. Matka Němcové byla černovlasá a černoooká.

Když se po letech se svou matkou sešla, nemohla jí tato ani poznati. Když Terežka ji opustila, odcházejíc do Vídně, bylo to veselé selské děvče, teď shledala v ní paní málomluvnou, více vážné povahy, v panských šatech, panského mravu. Bylat k dětem dosti přísná, obyčejně smutná pro vzdálenost manžela,

kterého velmi milovala. Proplakalať skoro celou zimu, kdy žila se svými dětmi a s matkou. Čítala také velmi ráda, což jí bývalo útěchou. Byla to paní rozšafná a milovala svou starou matku, manžela i děti vroucně.

Když jsem měla štěstí seznámiti se s Němcovou r. 1850, již nežili její rodiče. Otec zemřel v Zahání po krátké nemoci vadou srdeční, matka ho brzo následovala.

Po mém vědomí zanechali ze 14 čtyři dítky kromě Němcové. Barunka byla nejstarší, pak byli dva synové, kteří tuším oba zemřeli; as o osm roků mladší než Němcová byla sestra její Marie, provdaná za Francouze, komorníka kněžny Zaháňské. Nejmladší Adéla, miláček Němcové, byla malinká, když sestra Barunka se provdala. Adéla provdala se později ve Vídni, kdež před tím žila u příbuzných.

3. Poměry a okolí v prvním dětství.

Byla to upřímná láska, která spojila manžely Panklovy. R. 1820 za divokého víření karnevalu narodilo se jim ve Vídni první děčko, pěkné děvčátko s velkýma zářícíma očima, jemuž dali jméno Barbora.

Jan Pankel byl nyní štolbou své nové velitelky, kněžny Zaháňské, jejíž kráse celý vznešený svět tehdáž se kořil. Mladá paní Panklová stala se její komornou. V tomto knížecím okolí přepychu, obnovujícího tehdáž mrav a nádheru doby předrevoluční, otevřelo nevinná a bystrá očka dítka, jemuž měla kdysi nastati úloha opáčná, oživiti, posilniti a světu uvésti čistou demokracii, duši lidu, oděnou ve svou vlastní, pravěkou a věčně kvetoucí poesii.

Kněžna Zaháňská vedla život pohyblivý, zdržujíc se dílem ve Vídni, aneb na svém panství Náchodském, dílem v Zaháni ve Slezsku, anebo cestujíc jmenovitě po Itálii, odkudž si přinášela mnoho uměleckých předmětů do svých pěkných sbírek.

První čas svého manželství sledovala paní Panklová kněžnu, kamkoli se obrátila, a žila takto spojena s manželem svým. Již v roce 1821 dostala se takto do Ratibořic. Nebylo však možná, aby svou matku navštívila, či k sobě povolala, nebo za čas stěhoval se opět celý dvůr do Vídně.

Ve Vídni byla by měla paní Panklová ráda svou matku u sebe, ale tam se nemohla babička rozhodnouti stěhovati. Bylať příliš domovu zvyklá, bála se ciziny, nebyla by tam chtěla zemřítí a po smrti v cizí zemi odpočívati.

Za několik let, když Panklovům dětí přibývalo, přišla paní Panklová jaksi do výslužby a byla jmenována klíčnicí na zámku kněžnině v Ratibořicích, kdež jí byl vykázan úhledný příbytek na konci rozkošného parku v údolíčku. Lid říkal tomu stavení na Starém bělidle. Tam ubytovala se s rodinou a povolala k sobě starou matku, tu proslavenou babičku, která ve své skromnosti netušila, že se stane po smrti osobností světoznámou, čtenářstvem veškerým tak vroucně milovanou, jak od své vnučky.

Nyní sledoval však Jan Pankel sám kněžnu v komonstvu jejím, a v zimě bývala rodina jeho docela osamělá v horách Krkonošských. V letě toliko vracel se ke své rodině a tu někdy nepřicházel dlouho, jestliže kněžna nějaké jiné cesty podnikala. Paní Panklová trávila svůj život v touze po něm, a byl-li přítomen, v úzkosti před nastávajícím loučením.

Majíc k matce své neobmezenou důvěru ponechávala jí dohled na vlastní domácnost a vychování starších dětí. Mělat celý den práce dost s udržováním pořádku v zámku.

Tam sledovala ji často malá Barunka. Probíhala se pěšinkami rozsáhlého parku, dívala se plachým, udiveným okem v síních a komnatách zámeckých na obrazy, sochy, čalouny, nábytek a pěkné hříčky.

Pak vracela se opět ráda k babičce, k jejímu kolovrátku, k malované její truhle a oddávala se neodolatelnému kouzlu jejího nezkaleného rozumu, prostého srdce, té obrazivosti plné poesie z lidu.

Takové byly tedy poměry, okolí a osobnosti, mezi nimiž se ocitla Barunka Panklova v době prvního dětství, když dětinný a bystrý její duch první dojmy své vnímal svěží silou, věrně zachovával a později vzácným nadáním zpracoval.

4. První dojmy.

Mezi tím co zápasilo ujařmené Řecko o své osvobození, co veškeren vzdělaný svět děj ten sledoval a ve vítězství Řecka kladl záruku vzkříšení každého potlačeného národa, co velký britský básník poslední sílu paže a poslední tlukot srdce svého tomuto osvobození věnoval; co Francie se sbírala k novému odporu proti tyranii; co opanoval Hegel jako usurpator myšlének národ německý a vplyv svůj šířil jako pravý světovládce; co v zemi naší, nepoznané a neuznané světem, v národě zapomenutém a zdánlivě mrtvém nový život se tvořil, vzbouzel, co geniové jeho nové základy literatury jemu tvořili, rozkvétalo nadějně

poupátko dívčí bytosti v pohorské půvabné samotě na pomezí české vlasti, kde strážný duch českého lidu ji zachoval Čechům.

Kolem sebe mělo dítě velkolepé divadlo na lesnaté straně a vrcholy horstva, nad nimiž Sněžka trůnila. V nejbližším okolí vévodily pochmurné zříceniny hradu Rýzmburského krajíně lesnaté, protékané Úpou. Dlouhé, mlhavé zimy, povodně, čarovné jaro, svěží rostlinstvo v letě, sterý půvab krajiny alpského rázu tvořil v mysli té dětinné první ty básnické dojmy, které primitivní národové zpracovali vesměs v symboliku, v pověsti a báje věčného trvání. Toto pohorské okolí v zimě tak domácí, tak zcela české bývalo letní dobou opanováno nádherným zjevem kněžním a její společnosti, pobouřeno novinami přinesenými z celého světa. Dětem ozářil se celý svět příchodem lašského otce. Po odjezdu jeho a panstva zase vše upadlo v dumnou samotu.

To vše utkávalo se v obraznosti děvčátka v živou a divukrásnou zpomínku. Ale ze všech dojmů nej-mocněji vystoupila v její mysl vzpomínka na babičku, a ze zpomínky té bylo pak vytvořeno dílo, jež nejvíce jest oceněno mezi pracemi Boženy Němcové. Spolu poskytují nám autobiografické zprávy v Babičce hlavní pramen ke studium její individuality.

Nevyhladitelný byl první dojem, který babička učinila na Barunku v národním kroji, s kapsářem, plným významných předmětů, se vším, co přinášela a ukázala dětem. Vzbudila v srdci své vnučky hned mocnou sympatii srdečným přízvukem a mravem tím národním, ze srdce vycházejícím. Již tehdy bylo usouzeno, že mladý ten duch do sebe vsaje živel národní.

Až posud není snad dosti objasněno, v čem vlastně záleží ta veliká cena ode všech národů nyní uznaná ve mravích, obyčejích, v prostomluvě a ve filosofii lidu nevzdělaného, k němuž umění a poesie si chodí pro vzory, odkud novou sílu čerpá. Čím je tedy naše namáhavě vykoupená kultura, předčí-li ji co do ceny a ryzosti samorostlý zjev z lidu prostého?

Mně zdá se, že jest kultura světová dílem horečnatým, spojeným s přečetnými příznaky chorobnými, následkem čehož dostupuje-li jakéhosi vrcholu, klesá a hyne.

Ale v lidu prostém je jiný průběh kultury, neb na stupni kultury zajisté stojí. Lid nepřijímá jí tak snadno zvenčí. Nechává ji vyvíjeti se zdravě ze samého jádra svého. Tento pochod jest arci děsně zdlouhavý, leč jistý. Přijímají se jen rozhodně dobré a užitečné věci. Ostatní zkoumá se staletí, než lid to přijme do svých zvyků. Takový příklad viděli jsme, když babička kněžně vykládala, že dopisování není obyčejem u nich. Když pak věc se ujme, stane se opravdu užitečnou mezi lidem samorostlým. On zachovává po úžasné dlouhé věky staré tradice, písně, pověsti, déle než by je byl knihotisk zachoval. On tvoří a zachovává rodný jazyk ryzí a čistý. Proto utíká se kultura vším právem k němu pro poučení a osvěžení.

Je také pozoruhodno, jak rády mají malinké děti ženy a děvčata z lidu, třeba by je poprvé viděly a cizích tváří se bály, kdežto vystrojených salonních dam a pánů se bávají.

Tak snažím se také definovati dojem, který učinila babička na svou vnučku Barunku. Dítě dýchalo v jejím náručí svěží vzduch, cítilo se zdravé přírodě

blíže. Cokoli babička činila, jak si počínala, vše bylo jí milé a zajímavé, její dětinné myslí příbuzné.

Paní Panklová měla na Bělidle dva pěkné pokoje modně zařízené. Ty neměly pro dítě toho půvabu, jako babiččina světnička vedle kuchyně, zcela po venkovsku zařízená. Bylo tu vše prostinké, skoro chudé, ale každá věc měla hlubší význam než pomíjející přepych velkosvětský, ať u větší neb menší míře zařízený. Vše bylo posvěceno pradávnými zvyky a zkušenostmi. Brzo točily se nejen děti kolem babičky, ale všechna domácí zvířata a celé okolí mělo v ni důvěru. Každý říkal jí »babičko.«

V ní byla harmonie. Všecky zlozvyky celého světa a osudů byly v její myslí rozluštěny. Odpouštěla, rozuměla všemu, na všechno měla vhodnou průpověď ze zásobárny pradávných předhistorických ještě zkušeností. Babička znajíc všecky ty průpovědi stála na vrcholu kultury lidu, té kultury, která čítá snad více věků, než kultura tak nazvaná světová. Čím byli Goethe nebo Viktor Hugo celému světu, tím byla tato babička tomu malému světu, ve kterém žila, z něhož vyrostla. A ještě měla více jistoty, více pevné půdy pod nohama, než veliký učený filosof. Dovedla si vše vysvětliti, uměla se udržeti v života bouřích. V jejím náručí bylo dítěti bezpečno, jako by spočívalo v lůně božím. Její výklady uspokojily ducha i srdce, její prostinká mravouka vedla dítě snadno a bez násilí k dobru. Zajímavě je také sledovati zásady společenské zdvořilosti u té neučené vesničanky, které Němcová tak šťastně jako nescíslné jiné jemné črty této postavy nakreslila. Touto zdvořilostí od srdce, tou ustupností ve sporných otázkách, tím způsobem taktuplným,

kterým na svém mínění trvá, mohla snadno imponovati ženě tak duchaplné, jakou jest kněžna v románu *Babička*. Jest docela přirozeno, že mohla míti tak veliký vplyv na tuto dámu, jejížto postava však náleží v básnickou část *Babičky*, kdežto *babička* sama jest od črty k črtě nejzdariější studií dle skutečnosti, kterou kdy kdo dovedl.

Vrcholem a korunou kouzla té *babičky* však byly pro děcko její pohádky. Malá *Barunka* je tehdy poslouchala, snila o nich, rozprávala si je, a mezi tím probouzel se v tom čarosvětě jejich duch její pozvolna.

Velký význam, jaký lid těmto zjevům vůbec dává, kladla *babička* do veškerého děje proměny ročních počasí. *Barunka* poznala všechny ty symbolické obyčeje lidu obvyklé, v nichžto člověk s přírodou se bratří. Tak o vánocích, o novém roce, o masopustě, o velkonočních a tak dále. Dlouhá zima byla dobou povídání a bájení o tom všem.

Paní Panklová mívala někdy návštěvu honorací. Ale ty dámy krčily nosem nad *babičkou*, a ona se jim vyhýbala. *Babiččiny* známosti byly dětem příjemnější, nežli návštěvy vzácných paní.

Babička obklíčila se lidmi upřímnými, jako sama byla. A z těchto milých postav utkala později spisovatelka román a řadu idyllických nebo dramatických episod, když svou »*Babičku*« zasadila v rámec knihy.

Mezi těmito známými *babiččinými* bývalo *Barunce* útulno a milo. Tak uplynulo jí první dětství a nastala doba školní.

Vše, co jí tehdáž zajímalo, těšilo, bavilo, točilo se kolem *babičky*. Od ní byla upozorněna na věci. Byla to příroda i lidé, rozdíl mezi lidmi strojenými a upřímností nelíčenou, láska k lidu a k jeho poesii.

Životopis Boženy Němcové.

2



5. Pan učitel.

V »Babičce« je vylíčena skvělým humorem škola ve Skalici, do které Barunka chodila s veškerými nešvary a směšnostmi tehdejších nejen venkovských, ale i městských farních škol. Barunce nevedlo se v té škole zle, ježto si ji učitel všimal. Cesta lesem sem i tam s jinými dětmi, milý návrat domů, kde babicka s panem mlynářem a mlynářkou pod lipami u sochy sv. Jana na děti čekávala, nahrazovaly jí hroznou nudu a nemilé dojmy ve škole samé. To vše uplynulo jí jako rozmarný sen. Rodiče rozhodli pak, že ji raději dají do jiné školy, totiž do Chvalína. Odtud mohla se sice jen v nedeli domů podívat, za to byla však volba této školy co nejšťastnější. Barunka byla tam dána do stravy ke své kmotře, jejížto manžel byl správcem. Bydliiá tam ve starém někdy rytířském zámku, který stál na skále.

S počátku bála se Barunka chodit do školy, avšak jen co se seznámila s panem učitelem, tešila se tam každý den. Opět jí bylo uštedreno zvláštní prizne osudu tím, že se tu dostala do rukou clověka vyminečného, vskutku idealního, jakým byl učitel Chvalínské školy.

Téz jemu postavila Nemcová pomník nehynouci jako babičce, ve vytečném obrázku, nazvaném »Pan učitel«.

Tento učitel byl neobyčejne vzdelán a vyučoval již novou methodou. Byl opravdu paedagogem a umel na detskou mysl působiti. Laskavost byla mu vrozena a družil k ní pevnost tím šťastným způsobem, kterým

se docílí poslušnosti zároveň s přichylností maličkých jako kouzlem. Čísti Němcové obrázek o něm jest opravdu zotavením. Dovídáme se tu zároveň, jak neocenitelný základ zde byl položen jejímu vzdělání. Ve škole již probrala základy země- a dějepisu a získala první pojmy přírodopisu. Také přinesla si již z této školy své hudební vzdělání, ve kterém později asi jen sama pokračovala, neboť pochybuji, že by byla měla později zvláštního učitele hudby. Nicméně četla noty velmi zběžně, hrála plynně a zpívala správně a velmi ráda. Měla pro hudbu velký smysl. Strávila ve Chvalinské škole pět roků, a když vystoupila, ještě tam často docházela. Opět po šesti letech, když už byla provdána a domů zavítala na návštěvu, ptala se hned na pana učitele a dověděla se, že zemřel a právě pohřeb míti bude.

Spěchala ihned, aby jej ještě jednou spatřila. Viděla jej vskutku v rakvi spočívajícího, »jakoby spal. Blažený mír byl rozhoštěn po jeho pěkné tváři, kterou jsme nikdy rozhněvanou neviděli...«

Její vděčné srdce jej ocenilo, odneslo si jeho obraz navždy. Nejen pro to, čemu jí naučil, ale také čím jí byl, jaký příklad jí dal, jakým posílněním jí byla upomínka naň po celý život, zasluhuje, aby zaujal čestné místo v životopisu Boženy Němcové.

Po roku 11. žila pak Němcová v Chvalkovicích u zámeckého správce a učila se tu němčině, šití, hudbě a zpěvu, jež vždy milovala, ač tu zvláštního nadání neměla.

6. První výkvět.

Tak plynulo dětství Boženy Němcové jako křišťalový potůček květnatou lučinou. Nebylo v něm stínu ani mráčku. Byla obklopena povahami mírnými, lidí vesměs dobrých a šlechtných, přírodou velkolepou, lidem srdce ryziho, a vskutku odlesk tohoto harmonického vývoje utkvěl jako ranní záře na všech spisech jejích, do kterých pozdější těžké zkušenosti a trpkosti od ní jen stěží připuštěny byly, a tu nalézala vždy zase smířcí zvuky k umírnění smutných věcí, které líčila. Zdá se, že nosila tyto jasné upomínky z dětství ve svém srdci jako palladium.

O prázdninách bývala v době školního vychování zase u babičky a vssála do sebe celý ten svět poesie, kterému stařenka vládla, v němžto žila, ježž Němcová věrně zachovala a znovu vytvořila ve svém díle Babičce.

Záhy troufala si pustiti se do čtení knih ze zámecké knihovny. Sledovala-li matku do zámku, zajímaly ji tu víc a více obrazy starých mistrův a znamenitá sbírka antik, kněžnou stále rozmnožovaná.

Pozvolna míjelo to sladké dětství, dovádka v parku i v lese a ve vsi s dětmi jinými. Méně již napomíná babička pro roztrhané šatičky, pro uhráté líce, pro čtveračivé kousky. Jinak již rozumí Barunka babičce, jinak táže se jí. Její pohádky umí už nazpaměť, nežádá si jich už slyšeti, zdají se jí dětinské. Až později teprv přijde čas, kde znovu v jich kouzlo se ponoří a na věčné časy je zachová. Teď moří babičku, aby vypravovala, jak chodila ustrojena, co lidé tehdyž robili a koho... babička milovala. Babička hrozí se

té otázky. Nač ta holka nepřipadne! A potom! Babičko, babičko! Jako bych tě viděla. Vypravuješ dlouho, dlouho — až měsíček skrze stromoví do okénka na tvůj kolovrátek svítí a tak zvědavě, se dívá, jako ty oči Barunčiny.

»Již je pozdě, dítě, půjdem spat«, stařenka dí a zabere se v modlitbu večerní. Ale Barunka má ze zámecké knihovny mnoho krásných knih za lubem a nad těmi zapomíná na spaní. Měsíček již odputoval od jejího okénka, babička procituje z prvního spánku a Barunka zhasí teprva světlo vedle svého lůžka.

Tak o tom někdy sama vypravovala. Psávalať si tehdáž básničky, které jí vlétaly do péra, aniž věděla odkud.

Rozumí se, že nenalezala v zámecké knihovně ni jediné knihy české. Klopstock, Wieland, Herder, Goethe, Schiller, Lessing, Kleist, také Iffland, Kotzebue a Houwald a jiní spisovatelé té doby naplňovaly řady knihovny kněžniny. Babička měla knihy české náboženského obsahu. I ty přečtla Barunka, dívíc se při tom, že mohou býti knihy také české kromě školních knih.

Její krása se rozvila. Černý lesklý vlas s modravým odstínem, čelo vysoké a široké, obočí temně černé, srůstající černavým stínem nad očima kouzelnýma. Byly to oči krásně zelené, jako pohorské jezero, s výrazem bolestně démonickým, nos rovný a zcela přiměřený, ústka tak malá, jak oči byly velké, tak usmívavá, vlídná, líbezná, jak byly oči zádumčivé. Do brady byl důlek vtisknut a pleť aksamitová, zralé broskvi sestersky podobná, tvořila okrouhlé slovanské líce. Němcová byla postavy spíše velké, plné a štíhlé.

Krk její a ruce byly labutí. Byla to krása uchvacující, jakou mezi vyhlášenou krásou českých žen přece ještě zřídka potkáváme. Se zalíbením hladily staré ruce babiččiny to ruměnné líce, rozvíjející se každým dnem novou krásou. S podivením hleděla na ni matka, šeptajíc babičce: Tatínek se jí podiví. — Byla zima. Ve sněhu zavátí obyvatelé horšší nevykročili dlouho ani z bělidla, ani ze zámku. Nikdo neviděl toho roztočilého poupátka.

Přitáhlo jaro a s ním otec s radostným podivením, jak děti vyrostly. Přitáhla kněžna, její hosté a služebnictvo.

Ó, kde je to stinné místo, kam by rozkvetlá violka se skryla před zvědavými zraky!

Barunka, nyní Betty, krásná Betty od zámeckých obyvatelů nazvaná, byla vyhledávána, pronásledována, neměla chvíle pokoje ani v babiččině zátiší před zvědavými, vtíravými návštěvami, z nichžto nezachovala jediné příjemné vzpomínky její jinak vděčná a pružná paměť, která uměla události a povahy, s nimiž v životě kdy se setkala, obrousiti tak, že zdobily její vzácné zkušení jako bohaté šperky.

Jak oplývají její upomínky z dětství svěžestí, humorem, naivním, hlubokého významu plným blahem, tak umlkají v letech prvního výkvětu jejího mládí.

7. Obtížné záletnictví.

V téže míře, jak byla Němcová za dětství obklopena povahami ideálními, přicházely jí v prvních dívčích letech do cesty muži sprostí, nevědomci, hejskové, surovci.

Často vypravovala o této téměř nesnesitelné společnosti dílem lokajů a úředníků, dílem mladých šlechticů, zvyklých lehkovážně si pohrávati s děvčaty tak zvané nižší třídy.

V půvabné samotě zimního času při čtení velkých básníkův otvírala se děvčeti mysl pro vše krásné na světě, srdce žíznilo po idealu, hledalo ho v lásce a toužilo po prvním tom dechu lásky v jaružití toho nezkaleného, plného dřímajících pokladův. Neobyčejné nadání tohoto okřídleného ducha dovolávalo se přestitele, vysokého učení. Co přinášel jí nyní osud vstříc, ten osud dosavad tak příznivý jejím vlohám, urozené náladě jejího harmonického nitra?

Mysl její byla všecka zmatena surovým dvořením těchto lidí, tak že se lekala svého vlastního úsudku.

Bylat to povaha mírná, měkká, slovanská. Při ní nebylo nic rigorosního, nic násilného, ani přepjatého, nedovedla býti strojena, neměla ve svém počínání ani trochu affektace.

Bylo jí vždycky těžko, ba nemožno odstrkovati toho, kdo se jí vlídně blížil, třeba pozorovala dobře, že skrýval zlé úmysly. Raději zavřela oči před ním, než by se byla odhodlala strhnouti lháři škrabošku. Trpívávala taktokolem sebe někdy lidi, kteří toho nezaslouhovali, aniž jí vyrušil nezpůsob nebo zlomyslnost z olympického klidu. Celou zbraní její bylo, že se hodně vysmála těm, kteří se jí protivili, a v tom srdečném smíchu zapomněla, že těch lidí nemůže vystáti, a odpustila jim všecko. Ostatně byl jí každý člověk studii, a kdo jí nevynutil podiv nebo lásku, toho si ráda prohlížela jako kuriosum.

Jisto jest, že se tehdy Barunce nikdo z těch pánů mladších a starších, vznešených a podřízených nelíbil, ani ten s těmi černými licousy a třemi kadeřemi, zdobícími trojhranem jeho čelo dle tehdejší módy, ani onen s pololysou hlavou*) voňavkami napuštěný, až přicházelo babičce mdlo, ukázal-li se v její světničce, hledaje tam slečnu Betty.

Došlo tak daleko, že Barunka nesměla sama vycházeti z domu, jmenovitě ne k večeru. Bylat vyděšena různým setkáním nejvýše urážlivým a znepokojujícím. Rodiče posílali ji často k přátelům na celé dny. Nemohli se nic těšiti z krásy svého dítěte a přáli si, aby se Barunka raději již provdala za muže rozšafného a poctivého. Neboť v letě bylo kolem ní plno nebezpečí. Zaháňský dvůr neměl nejlepší pověst. Zimního času bylo děvče zas osamělé na Starém bělidle jako zakletá princezna.

Barunka hleděla kritickým okem na nedůstojné lokajstvo toho dvora. O panstvu však tvořila si ideální sny. Myslíla si, kdyby ona byla kněžnou, jak by hověla tomu lidu, jak by ji těšilo oblažovati a těšiti trpící, poskytovati úlevy chudíně, ceniti ryzí povahy, jakou byla na příklad babička, a učiti se od nich. K tomu bylo by bývalo ovšem kněžně skutečné třeba téhož vychování, jaké měla Barunka. Nicméně vložila Němcová tyto filantropické sny, které vzbouzela a podporovala skutečná gracie kněžnina u ní, do té části babičky, která jest románem, vedle části, již lze nazvati studií dle skutečnosti.

*) Podobizny dle vypravování Němcové.

8. Sňatek.

Rozšafný muž našel se. Byl to respicient u finanční strážce, onoho času v Kostelci, Josef Němec, narozen r. 1803. v Bydžově, jehož otec byl kloboučníkem.

Němec dovedl sobě zachovati ve svém stavu tehdáž nemálo rozkřičeném pro nepřátelský a také příliš přátelský styk s pašeráky pověst neoblomné poctivosti. Byltě to jakýsi druh hrdiny v loupežných těch dramatech, která se odehrávala přečasto krvavě mezi pašeráky a finančními strážníky. Jak tito se dávali podpláceti a pašerství se účastnili, bylo známo. Němec byl neuprosný k provinilcům, hrozný ve své přísnosti a zcela nepřístupen šmejdům a pletichám. S úctou každý naň patřil v okolí. Byl vysokého vzrůstu, daleko nad obyčejnou míru, tváří snědé, rysů přísných, černo-vlasý, černoooký, mluvil velmi hlasitě. Byl dobrý jako dítě, ale prudký jako oheň. Celkem činil příznivý dojem. Byl to člověk uslechtilý, na svůj stav velmi vzdělaný. Psával dokonce nějaké zprávy do časopisů v roce osmačtyřicátém a čítal mnoho. Byl Čechem, jak se říkalo »ultra«. Literární činnost jeho ženy jej těšila a byl hrd na ni.

Na sedmnáctiletou Barunku učinil dojem jako muž, který vynikal co do vnitřní ceny daleko nad hejno fádnicích ctitelů jejích. Bylo mu čtyři a třicet roků. Že byl o sedmnácte let starší než ona, nevadilo mu v jejích očích. Jeho martialní vzezření a energické chování získalo si její naivní zálibu. On zamiloval se prudce do té čarokrásné dívky. Rodičům líbila se jeho povaha jeho dobré jméno. Otec vzdálený tak často a dlouho své rodiny umíral starostmi o všechny ty milé členy.

Míti Barunku šťastně zaopatřenu bylo mu velkou útěchou. Babička divila se, že pan Němec není Němec, že jen má to jméno, a měla jej pak ráda hlavně proto, že byl Čech a k tomu Čech upřímný.

To utkvělo Němcové obzvláště a vypravovala o tom nescíslněkráté. Zdá se, že mělo babiččino mínění tedy vliv jakýsi na její volbu. Věřila babičce, že bude Němec zajisté také hodný přes jméno svoje, jako byl Barunčin otec nejhodnější člověk i při tom, že byl Němec. Barunka přijala toho ženicha ráda. Byl jí čímsi jak Othello Desdemoně. O své svatbě nemluvila přede mnou nikdy. Svého muže ctíla pro jeho ryzí a poctivou povahu vždycky a velice jej oceňovala, ať do toho přišlo, co přišlo. Jeho vlastenecké a demokratické smýšlení bylo její pýchou.

Provdavši se za Josefa Němce r. 1837. odstěhovala se s ním do Červeného Kostelce.

9. První zkušenosti. Pokusy literární německé.

Sedmnáctiletá mladá paní byla ovšem hodně nezkušena. Starší praktický muž často ji káral a opravoval, ona to snášela trpělivě, vlídně a brzo vpravila se dobře do vedení domácnosti. Umělat velmi dobře kuchařiti. Avšak mladá domácnost neměla stání na jednom místě. Povolání manželovo přinášelo s sebou časté stěhování a to obyčejně náhle z městečka do městečka, s místa na místo. A jaké to bylo stěhování na selských povozech, často ve sněhu a dešti, v parnu a bouřích! O tomto obtížném harcování Němcová mi vypravovala se svým zlatým humorem ujišťujíc,

že ho ani tehdy neztrácela. Pamatuji se, kterak jmenovitě jednu zlou cestu mi líčila. Bylať tehdy v požeňnaném stavu. Sedadlem ve voze bylo prkénko, zavěšené mezi žebřinami vozu, a cesty v horách byly špatné, kamenité a blátivé. Při každém trhnutí koní vůz vyskakoval. Nezbyvalo mladé ženušce nic než držeti se zpola ve vzduchu za nějaký řemen po celou tu cestu. V novém příbytku pak měla nové zařizování. Jak ona měla náladu myslí vždy jasnou a stejnou, v téže míře byl manžel její popudlivý a prchlý, dílem snad od přírody, dílem zajisté následkem rozčilujícího povolání.

Jisto bylo, že mladé ženě neplynuly v manželství dny života jejího již jako tichý potůček květnatou lučinou. Bylo tu bouří dosti, nepokojů, převratův a stále nových známostí.

Již tehdaž bylo zdraví Němcové poněkud zvikláno. Nemělať ani pohodlí, ani ošetřování při porodech svých dětí, ani mateřské rady na blízku. Žila stále mezi cizími lidmi. Ale i tu osvědčovala se její pružná mysl a šťastná povaha. Seznamovala se snadno a vzbouzela sympatii, kdekoli se ukázala. Rovněž tak získala si též důvěru u lidí a bývalo milo svěřiti se se vším jejím srdci vždy soucitně otevřenému.

Němcová vkročivši do stavení pohostinsku nezůstala tam nikdy pouhým hostem. Buď přišla jednou a nikdy více, anebo se stala členem rodinným, přicházela, kdy jí bylo třeba, kdy jí tam srdce táhlo, někdy každý boží den.

A tu sdílela s rodinou strasti a slasti, pohovořila se starým dědečkem tak dobře, jako s desítiletým hošíkem, jehož mínění a námítky s naivním interessem

vyslychala, a nikdy nebylo v jejím chování nic pedantického, pranic, co by pamatovalo, že lépe věcem rozumí než ten, který jí o nich vykládá. Nebyloť v tomto chování také nic úmyslného, vyplývalo čistě a nezkalené z českého upřímného mravu od babičky přijatého. Tak nebyla tato milá bytost nikdy škrobená, nic nebylo v té mysli přesroubovaného, čemuž stěží uchází žena vzdělanější nad své okolí. Němcová vešla se všude, proputovala šetrně úzké stezičky domácí zahrádky a nezabloudila ani v labyrintu pyšného parku.

Byl-li nemocný v domě, pomáhala jej ošetřovati a to velmi šťastně. Znalat se virtuosně v domácích prostředcích. Nezáleželo jí na nějaké probdělé noci. Uzdravoval-li se, byla mu veselou a zábavnou společnicí. Těšilo-li jej to, předčítala mu. Zemřel-li někdo, vyseděla dni a noci s truchlícími, a látka k vypravování vhodnému, okolnostem přiměřenému nedocházela jí nikdy. Narodilo-li se dítě, měla nesmírnou radost a pomáhala v celém domě. Byla-li svatba, zdála se ona býti šťastnou nevěstou, tak těšila se tomu štěstí. Pomáhala zařizovati mladou domácnost.

V malých i velkých nesnázích věděla hned radu a osvědčovala znamenitou ducha přítomnost. Její způsob byl volný; nepřenáhlila se v ničem, mluvila pomalu a srozumitelně, prostě a nehledaně. Mělat u velké míře nejkrásnější tu vlastnost, že uměla plakati se smutnými a smáti se s veselými. Byla ráda dětinná a říkávala s neodolatelným smíchem: »Eh, já jsem paní jako napaní« a zpívala, hrála, skákala s mládeží, jako by nebyla nesnází nikdy poznala.

Němec odjížděl často na komisse, kde meškával mnoho dní nebo neděl. Mladé ženě zbývalo mnoho

času, který věnovala čtení. Pídilat se, kde mohla, po knihách a doplňovala horlivě své vzdělání. Bezděčně octlo se jí mnohdy i péro v ruce a tajně, aby to nikdo nevěděl, psala . . . avšak německy. Až potud nevníkla k ní zpráva o ruchu nové české literatury. Byla Češkou v jádru bytosti, milovala český jazyk, nemluvila jinak než česky. Nicméně nepřipadla posud sama na to, že by měl český národ míti českou literaturu. Přijala věci, jak byly, a pojila se zcela bezděky ku vzdělání německému, znajíc téměř celou literaturu německou. Tak vypadalo to v Čechách v samém lůně národa tehdáž ještě.

Nenadálý ohromný převrat, kterým bylo naše národní vzkříšení, náleží beze vsí pochyby mezi nejzajímavější kulturní a psychologické studie.

Jeť na uváženou, jak blízko byl český svět samému středu tělesa Němectva. Jen krok ještě a byl by se s ním srazil a splynul. Tu vzbudila se síla vnitřní samostatnosti odporivá se snahou najíti zase přirozenou a vlastní dráhu svoji, a přerušila mocnou atrakci Němectva. Posud však nejsou Čechy z toho přitahování vymaněny v soustavě národních těles, podobajících se namnoze soustavám hvězdným. Doposud jest na vnitřní té síle, aby se napínala a osvědčovala v tomto zápase sil přírodních.

Mezi tím bývala Němcová na návštěvě doma. Jak již praveno, přišla jednou právě ku pohřbu svého nezapomenutelného učitele, který při všem vzdělání svém nezdá se, že by byl co věděl o vzkříšení národním a ve vyšších třídách děti bezpochyby pilně také cvičil v němčině, neb jinak nebyla by bývala jeho žačka Barunka schopna pokusů v německém slohu.

V líčení pohřbu dobrého učitele prokmitá jakási tesknost, kterou tehdáž, jak se mi zdá, cítila Němcová okolnostmi zmítána. Ještě určitěji zachvívá se tato struna ve vypravování o úmrtí babiččinu. Rodiče psali tehdáž pro děti, jež byly domova vzdáleny, aby se s babičkou rozloučily.

Nejprvnější ze všech byla u ní Barunka. Ubytovala se v její světničce, jako druhdy jsouc šťastným, bezstarostným dítětem, kde jí babička vstávajíc lehajíc žehnávala. Jeť nutno sem uvéstí místo o tomto loučení jednající z »Babičky«.

Byly zase spolu, tytéž tóny k nim zaznívaly, byly to tytéž hvězdičky, na něž se kdysi spolu dívaly — tytéž ruce spočívaly na hlavě Barunčině, byla to táž hlava, ale jiné myšlénky v ní se rodily, a jinými city byly ty slzy vyroněny, které babička viděla nyní téci po tvářích milené vnučky, než ty slzičky, které s usmáním milým utírala s růžového líce tehdáž, kdy ještě malé děvče v postýlce tu líhalo. Ty zrosily jen, ale nezkalily očí!

Babička pak skonala v náručí milené vnučky, dědičky jejího srdce a jejího ducha.

Němcová vyličivši pohřební její průvod přibánsila: »Jak dlouho bylo průvod viděti, tak dlouho smutný zrak kněžnin z okna zámku jej doprovázel, až pak záclonu spustivši a hluboce vzdychajíc kněžna zaseptala: »Šťastná to žena!«

Vlastně byl to ohlas Barunčina nitra, tehdáž už těžce zmítaného hledáním toho, k čemuž nadání mocně ji pudilo, aniž v tom nalézala podpory. Byl to hlas jejího bohatého srdce, toužícího po štěstí, aniž jí ho poměry poskytovaly.

Byla by mohla tehďáz už říci: »Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal.« Rozdávalať útěchy a soucitu, srdečné přízně štědrú rukou. Ale srdce má své žádosti. Byla by potřebovala duše sobě příbuzné. Nerozuměla ještě dobře svému uměleckému pudu, veškerým snahám svým. Oplakávajíc předrahou babičku blahoslavlala jí, že žila a zemřela v božském souhlasu s sebou, se světem, s osudem.

10. První české knihy.

Pokud se pamatuji z vypravování Němcové, stěhovala se z Kostelce na mnoho jiných míst, než se dostala do Josefova, pak do Litomyšle, posléze do Polné, kde její manžel měl místo inspektora. Polná zůstane navždy památná v životopise Boženy Němcové, ježto se tu stal obrat důležitý v jejím vzdělání a v duševní činnosti její.

Jako všude vzbudila osobnost Boženy Němcové také v Polné pozornost, podiv a sympatii. Byla hned zvána do nejlepších rodin. Tamější farář Kunz taktéž se seznámil s manželý Němcovými, zval je častěji k sobě a seznav dychtivost mladé paní po vzdělání, nabídl jí s radostí k používání svou knihovnu. Tato knihovna byla velmi bohatá a Němcové byla pravým nálezistěm. Stalo se pravidlem, že byli Němcovic každou neděli hostmi na faře, a to býval šťastný den pro horlivou čtenářku, která si pak vyměňovala přečtené knihy za nové. Leč řady nepřečtených posud knih povážlivě ubývalo, až tu nezbývalo žádných již. Tu čítala tedy Němcová některé knihy znova.

Avšak jednoho nedělního odpůdne, když při od-

chodu Němcová vypůjčené svazky vracela, shledáno, že je již v skutku tento pramen duševního života vyčerpán. Němcová přes to všechno váhá s odchodem. Co nyní počítí? Příští týden bez knih ležel před ní jako poušť, kterou by musela putovati bez občerstvení. Rozmýšlí se, kterou knihu by přece ještě jednou, snad po třetí probrala. Anebo bylo by tu přec ještě něco? Jí stoupají slzy do očí při pomyslení, že by měla odejít s prázdnou. Sama nebyla knihami zásobena, a v celém městečku neměl nikdo nic ke čtení.

»Ty jsi opravdu dítě,« horlil muž její. (Tak vypravovala o tom doslovně.) »Pojď, nebudeme velebného pána již obtěžovati.«

Ale velebný pán svých hostí nepustil. Byl schopen porozumět touze mladé čtenářky. Co si mu napadlo. Odkáslal a řekl nesměle: »Mám zde přece ještě některé knihy, ale nevím, jest-li milostpaní?« . . .

»Vidíte?« přerušila ona jeho váhání. »Netušila jsem, že se přece ještě něco najde? O, dejte mi to, velebný pane, ať je to, co chce.«

Farář přistoupil ke knihovně a podává Němcové knihy. »Je to . . . české,« praví s tázavým pohledem na její uzardělou tvář.

Tak dlouho znali se, tak mnohou hodinu pohovořili spolu, mluvili zajisté také o literatuře, o knihách, jež Němcová probírala. Avšak nikdy až posud nezmínil se Kunz o začátcích literatury české. Četl a odebíral přece české knihy a nicméně váhal, než je dal mladé paní, s níž zajisté po česku hovořil.

Důvěřoval té věci tak málo? Ci nebyl sám ještě dosti vřelým přívržencem hnutí českého ducha? Ci záleželo to v povaze snad nesmělé? Škoda, že jsem

těchto otázek Němcové samé druhdy nepoložila. Nepřípadly mi na mysl, když tu scénu líčila. Tu zajímala mne přede vším jen ona, hlavní osoba tohoto děje, a všila jsem se s ní ráda v tuto významnou chvíli. Ona líčila pak dále svoje podivení, když brala české ty knihy z rukou Kunzových, a byl to tak závažný okamžik, jako onen, kdy babička Němcové zamítuvši pensí krále pruského do Čech se vrátila s dětmi svými.

Pan farář Kunz očekával snad úšklebek od paní, jejíž vystríbený vkus již byl poznal. Ale ona vzala knihy mlčky a vděčně od něho. Otevřela je dychtivě a zvědavě.

Byl to Tyl, který k Němcové takto v knize zavítal, a jeho vřelé vlastenectví, jeho upřímné hájení věci, jeho jasné důvody v tom a krásný prstonárodní sloh odhalil jí prvním slovem vše, co sama vlastně již procítila, aniž byla posud o tom rozjímala, nač by byla posléze také připadla, až by úsudek její byl uzrál, při čemž však mohlo býti ztraceno množství neocenitelného času. Okamžitě, jakmile přečtla první svazky Tyla, byly spáleny německé povídky a básně od ní sepsané. Němcová byla české literatuře rázem získána. Nedočkavši se ani příští neděle spěchala na faru pro jiné knihy. Brzo pohltila nová česká čtenářka všecky české knihy, které farář měl, a byla to dosti možná veškerá literatura novočeská, vědecká i belletristická. Neboť ač v tehdejší době ještě nebylo spolko- vého žití, přece byl volný vlastenecký kruh takoruka spolkem a to lépe snad organisovaným, než mnohý jiný spolek v době nynější s promyšlenými stanovami. Bylot mezi jiným v jeho ideálních nesepsaných stanovách, že jest povinností vlasteneckou odbíratí bez

výjimky každou vyšlou knihu, ať do jeho oboru padá, čili nic. Bez určité úmluvy dostával každý vlastenec této povinnosti, a to byl jeden mezi mnohými podobnými ušlechtilými prostředky, kterými vzkřísila také menšina národa národ celý.

Němcová ponořila se od té chvíle ve studium české literatury. Faráři přibývalo snad něco českých knih, odebíral časopisy. Mně bohužel dochází tu nit autentických zpráv a domýšlím se jen, že Němcová trávila další pobyt v Polné v pilném čtení, snad také v pokusech českého slohu. Není mi také známo, jak dlouho meškala v Polné.

Tu chtěla tomu přízeň osudu, že byl Němec přesazen do Prahy, kterážto okolnost přispěla ve značné míře k vývoji literární činnosti Němcové.

Bylo to r. 1842. ve dva a dvacátém roce jejím, když byla pět roků již provdána. Mělať tehdaž již tři děti, Hynka čtyřletého, Karla tříletého a malou Dorinku, sotva roční.

11. První literární činnost. Básně.

První pobyt Němcové v Praze náležel mezi její nejmilejší upomínky, rovnající se skoro milým upomínkám z dětství. Neb co utkvělo krásného a hlubokého z oněch dob v její mysli, to vše vzkřísila Praha, vše uzrálo v Praze vplyvem a stykem literárním a uměleckým.

Její manžel nezůstal nikterak lhostejným k ideám novým o vzkříšení svého národa, zajisté byl zasvěcen do nich dílem rozmluvami s farářem v Polné, dílem

svou ženou. Ostatně čítal také rád a jisto jest, že přišel do Prahy jako nejvřelejší vlastenec.

Sotva v Praze usazen, vyhledal hned českou společnost, a Franta Šumavský byl jednou z prvních jeho známostí. Brzo věděli čeští vlastenci, že má nový přívrženec jejich krásnou, mladou paní, která měla dosti hrdinství hlásiti se do řady vlastenců a dáti se třeba i tupiti poněmčilou společností za české slovo, nahlas veřejně pronesené. Byl český bál, jak se tehdy ještě říkalo, a paní Němcové dostalo se pozvání.

Tam zaskvěla se poprvé tato nově vzešlá hvězda a byla poprvé od českého světa poznána. Byla zvána do kruhu domácího českých rodin, a nový život otevřel se jí.

Bylat uvedena v rodinu doktora Friče, sprátelila se s jeho chotí, s jejími sestrami Staňkovou a Bohuslavou Rajskou, seznámila se s dr. Čejkou, s Václavem Nebeským, s dr. Riegrem, s panem Vrtátkem, s dr. Pichlem a Erbenem, s baronem Villaním, s Klácelem, se Šumavským a s Tomíčkem. Tento kruh známých rozšiřoval se stále.

V jejím domě na Poříčí shromažďoval se pak za nedlouho kruh českých spisovatelů. Její duch vyvíjel se nyní náhle, spatřil svou dráhu a neváhal vzlétati s veškerou bujarou silou.

Avšak ona zima přinesla jí ještě mnoho těžkého. Děti jí stonaly. Pak rozstonala se sama velmi povážlivě. Pocítila tehdy velký stesk. Byl jarní den. Posud slába jsouc po nemoci posadila se na pavlač u svého příbytku na Poříčí. Její manžel byl vzdálen, cítila se osamělá v tom velkém městě, kde ještě nebyla zdo-

mácněla. Tehdy, jak mi vypravovala, povstala báseň
 »Touha«, otištěná ponejprv v České Včele 1844.

Začíná: »Kdy vás spatří oko moje,
 Hory drahé, milé hory«
 — — — — —

Tehdáž cítila se smutna, leč následující jaro smutek
 ten rozptýlilo a chystalo jí mnohé povzbuzení a radosti.

Pořádal se společný výlet do Šáreckého údolí a do
 obory Hvězdy. Němcová účastnila se ho. O tomto
 výletu a zvláště o zpáteční cestě z Hvězdy pozdě
 večer při hvězdách ráda vypravovala, i zůstal jí ne-
 zapomenutelným.

Václav Nebeský byl při tomto návratu jejím
 průvodčím.

Rozmluva rozprávěla se směle a vzletně ku prav-
 dám a k bajkám člověčenstva a došla tak daleko, že
 Nebeský před láskyhodnou posluchačkou Hegelovu
 soustavu rozložil, líče jí tehdejší stav filosofie německé.

»Ona mě poslouchala«, toť jsou vlastní slova Ne-
 beského, »dobrosrdečně a přece s jakousi ironickou
 nedůvěrou, vyhrazujíc si patrně svůj vlastní úsudek.
 Přece však viděl jsem, že mi porozuměla s řídkou
 chápavostí.«

Tak on o tom vypravoval. Ona líčila zase krásy
 onoho májového večera, mluvila o hvězdách, a jak
 byla okouzlena krajinou před tím ještě nepoznanou,
 pohledem na Prahu se Strahovské výšiny, a o sterých
 myšlénkách, jež při rozmluvě této v její hlavě vyska-
 kovaly, jako na večerním nebi hvězda za hvězdou.

Duševní obzor otevřel se jí náhle. Jediná roz-
 mluva s mužem vzdělaným v okamžiku nadšené ná-

lady jí postačila k takovému značnému pokroku. Vesmír otevřel se jí. Opojený duch stápl se v jeho šero, obléтал jeho světla. V tom labyrinthu nekonečna zjevil se jí malý, avšak intensivně jasný bod. To byla česká vlast. Ta vlast, kterou babička tak vřele milovala. Byl to český lid. Ten lid, z něhož babička se zrodila, v němžto ona se vyvinula.

Němcová přišedši domů, napsala sloku za slokou báseň: »Českým ženám«. Vyšlat v České Včele. Svě jméno Barbora změnila Němcová a přijala české jméno Božena jako spisovatelka.

Po té následovaly pak jiné básně její. Všecky byly původu tak bezděčného.

Nakloněna kdysi nad Vltavou na Žofině, co vůkol ní se hemžil pestrý svět pražský, pozdě na večer sbánsnila balladu Vodník. Nebeský a Čejka povzbuzovali ji co nejhorlivěji k další činnosti tak mnohoslibně zahájené.

12. Báchorky. Pobyt v Praze.

(1842—45.)

Němcová takto povzbuzována počala nyní takřka orientovati se ve vlastních snahách, ve svém nadání, ve vědomostech, získaných porůznu čtením. Hovory duchaplných mužů, jakými byli Nebeský a Čejka, kteří stáli na výši vzdělanosti své doby, získala více, než mnohdy se získává na vysokém učení.

Její neobyčejná chápavost přicházela ochotně vstříc všemu, co jí bylo sděleno. Její zajímavá bytost, roz-
milé chování, její vhodné otázky podněcovaly u nich chuť k vypravování, vyvolávaly jejich myšlenky, bystrily

jejich úsudek tak, že Němcová od nich získala vskutku nesmírně mnoho ve svém vzdělání.

Čejka stal se jí přítelem upřímným a šlechetným. Tuším, že to bylo rok po přistěhování do Prahy, co Němcová opět v těžkou nemoc upadla. Čejka byl k ní povolán. Ležela bez sebe na loži, a když se vzkřísila ze mdloby, hrozila se, že má žítí dále, nebo stonala následkem jakéhosi domácího trápení. Tu pozdvihla oči a viděla nad sebou obličej Čejkův v slzách stopený.

Uzdravovala se zvolna, avšak myslím, že nebyla nikdy již úplně zdráva, ačkoli bylo její vzeření skvělé. Čejka věnoval jí všecku péči. Pak ujal se jejího vzdělání. Neminulo ani dne, aby jí nebyl přinášel nových knih, časopisů, rytin, sádrových odlitků. Byloť známo o Čejkovi, jak velký obzor vzdělání opanoval. Byl znalcem v každém oboru a milovníkem umění vedle studií svého lékařského povolání. Nebyl produktivním spisovatelem, snad právě pro přílišnou lásku k novému stále strádání nejvšestrannějších vědomostí. Byla to povaha měkká, sensitivní, slovem byl to člověk ceny nevšední.

Rovněž jako výtvarné umění, pěstoval též hudbu a se zájmem sledoval všechny výkony hudební v Praze. Žádal na Němcové, aby ji pěstovala nyní také, a jí dařilo se i v tom. Němcová mluvívala o něm s vděčností a úctou neskonalou a vždy uznávala, že on ji vpravil na pravou cestu jejího nadání.

Tento přátelský, pro její nadání tak šťastný poměr nesetrvál navždy. Tuším, že byl přerušen odjezdem Němcové do Domažlic a nebyl již tak vřelý, i když se opět shledali. Čejka byl trápen dlouholetým neduhem

a trávil poslední léta svého života v jakési hypochondrii, nepřístupen jsa společenskému styku. Byl přítelem věrným v několika nečetných rodinách, v jejichžto kruhu čas svůj trávil.

Karolina Světlá líčí v části svých memoirů, nazvaných »Z literárního soukromí«, výjev mezi Němcovou a Čejkou z r. 1852, kde jí vážně domlouval a radil, jak by měla pokračovati v literární činnosti.

To bylo po desíti letech. Tehdáž, kdy řídil ještě její vzdělání, seznamoval ji rád s antickou literaturou, s mravy a pojmy dávného Řecka, s jeho filosofií, s jeho volností. Tento olympický jas rozhostil se jí v duši a snoubil se s veškerou harmonickou náladou její, získanou tou prostou moudrostí z lidu, která v její babičce našla tak milou repraesentantku. Čejkou k tomu povzbuzena spisovala pérem i slohem ihned mistrným, bez klopotného začátečnictví jednu národní pohádku za druhou, jejichžto první svazek vyšel r. 1845.

Byly od obecnstva hltavě přijaty a hned ve všech kruzích rozšířeny. Každý ten exemplář putoval z ruky do ruky, a posud je to čtení tak rozšířené, že v žádné knihovně Němcové báchorky ani státi nezůstanou, jsouce ustavičně v rukách čtenářů.

Později bylo jim vytýkáno, že spisovatelka si nepočínala s těmito předuležitými dokumenty staré kultury a bájesloví dosti vědecky, že sobě troufala přibásniti a pozměniti některé partie, což bylo věci na ujmu, která zasluhovala přede vším býti uvedena v literaturu s tou přesností, jak vychází z úst lidu, jak mnohou tuto pověst po tisíciletí podivuhodně věrná tradice zachovala.

Než jsem přikročila ke spracování tohoto životo-

pisu, četla jsem opět tyto báchorky slovo za slovem a troufám si tyto výtky z velké části odmítnouti. Jeť pravda, že Němcová si dovolila rozvésti některou situaci a přidati v dialogu a v líčení trochu romantiky, že dařila osoby jmény po svém vkusu, že dodávala tu i onde zabarvení, jak myslila, archaeologického. Ale to vše znalec rychle rozezná a pranic tím není uškozeno věci samé. Naopak imponuje vskutku ta bohatá sbírka pověstí našich od ní sebraná a poskytuje velkolepého materialu ke studiím bájeslovným i kulturním, posud celkem málo pěstovaným.

Zdá se mi, že není posud ani dosti oceněno, co pro tuto věc činila a jak ve mladém tehdaž věku tak cennou věc národu podala. To vše chovala tehdy z dětských ještě let v paměti, vše pocházelo více méně z pokladů babiččiných.

Čejka měl tu neskonalou zásluhu, že jí poukázal, jak měla zachovati originalní ráz svého ducha, postupovati vždy po dráze vlastní, jak měla tvořiti mluvu svou vlastní, svérodou, jak jí měla ve svém duchu z úst lidu. Tak chápala svůj úkol v literatuře české, a jak šťastně uhodila na ton pravý, není třeba podotýkati. O tom již svědčí pouhý zvuk jejího jména.

V onu dobu připadá též důležitý obrat v žití přezajímavém Bohuslavy Rajské. O ni, jak známo, ucházal se přední básník český, ovdovělý Fr. Lad. Čelakovský. Němcová měla velký vliv na rozhodnutí Rajské, která poctěna jsouc, avšak i překvapena tímto návrhem, ihned se vyznati nemohla ve volbě svého osudu. Mělat tolik plánů jiných, byla tak zaměstnána a zaujata zakládáním vychovávacího ústavu pro dívky, měla tolik spojení a různých styků ve světě literárním, brala vše

tak opravdu, tak ideálně, byla tak vzdálena sobeckých tužeb, že měla jedinou jen vůli jednati tak, aby byla vlasti své co možná nejužitečnější.

Jakkoli byla osobností Čelakovského hluboce dojata, jeho žádostí takřka omráčena, nevěděla přece, bylo-li by to pravé, kdyby ruku jeho přijala. Scházela se častěji s Němcovou, avšak dotud nebyl poměr jejich důvěrnější. Tehdáž stalo se, že se sešly, tuším u paní Johany Fričové, jejíž andělská povaha zůstala nezapomenutelná každému, kdo ji znal.

Němcová dověděla se o návrhu Čelakovského, a dámy rozhovořily se o této věci. Pak zůstaly dlouho do noci samy, Němcová s Rajskou, a následkem toho hovoru bylo rozhodnutí Rajské o přijetí ruky Čelakovského.

Upomínka na onu rozmluvu s Rajskou zůstala Němcové nevyhladitelná. Vypravovala mi o ní, a jakkoli se mi nedostalo štěstí seznati osobně Rajskou-Čelakovskou, mám o ní v mysli velké ponětí díky tomu, jak Němcová mi ji líčila. Byla okouzlena její idealností, klaněla se jejímu důkladnému a všestrannému vzdělání, divila se její skromnosti až přílišné. Neměla pro ni jiného slova než: »Ta žena je anděl. Při ní není vady«. Byla až k slzám pohnuta, mluvila-li o ní. Věnovala jí pak své báchorky. Němcové však navždy bylo přičítáno, že rozhodnutí Rajské bylo dílem jejím. K tomu vztahují se také první listy obou žen, jež se staly od té chvíle přítelkyněmi, ve sbírce listův: »Z let probuzení,« vydaných v Ženské bibliotéce.

K ukončení této kapitoly, jednající o pobytu Něm-

cové v Praze v letech 1842—45, vyjímám místo z dopisu Němcové Bohuslavě Rajské, jednajícího o řečeném rozhodnutí:

»Já jsem tak idyllicky živa jako v Arkadii. Zdraví moje se však ještě nezlepšilo, ba již snad nikdy«.

Jest tedy pravda, že byla Němcová tehdy šťastna, avšak bohužel i to jest pravda, že její krutá nemoc již se ohlašovala.

Za onoho pobytu v Praze narodil se Němcové nejmladší syn Jaroslav, jehož tvář aspoň za dětství nejvíce její podobu nesla. Také zdál se jí býti nejvíce podoběn co do povahy.

Tehdáž byl požádán mistr Hellich, aby maloval pro rodinu Fričovu podobiznu Boženy Němcové. Tato podobizna zůstala nejzdařilejší odlikou pravého výrazu a povahy Němcové. Po ní hned přijde litografie, provedená v ústavě pana Farského, ale všechny ostatní fotografie nedávají ani pojmu o její pravé podobě.

Rodiče Němcové přestěhovali se r. 1845 do Zaháně ve Slezsku, čehož Němcová těžce želela. Němcové stýskalo se po nich v Čechách a jim tam. Němcová o tom píše: »Často si zapláču, když vzpomenu na to milé místočko, kde jsem nejbláženější doby prožila. A ty upomínky mi vanou duší jako znění zvonů, jako drahá, milená píseň. Vidím se na té louce, plné kvítí, nade mnou nezkalené modré nebe. Kvítí záhy uvadlo a nebe zkalil mrak. Avšak to jinak býti nemůže, slunce vždy nesvítlí a vždy není zamračeno. Za čtyry, nejdéle za pět neděl nebudu více po té milé Praze choditi. Sama nevím proč, ale vždycky je mi

tak bolno, když pomyslím, jako bych tu naši Mekku více spatřiti neměla.«

Bylo tedy už jistotou, čeho se před tím již obávala, že byl muž její přesazen do Domažlic r. 1845.

12. Studie a práce z okolí Domažlického.

Jak se Němcové v Domažlicích s počátku vedlo, vylučuje živě její list ve sbírce »Z let probuzení« od 14. února 1846.

Byla v její rodině po celou tu zimu nemocnice. Její nemoc stále se horšila, a dceruška Dorinka těžce stonala.

Píše pak: »Ještě dobře, že chráním se melancholie, sice bych byla již pod zeleným rovem, z čeho bych si ale, kdybych neměla svaté povinnosti mateřské, pranic nedělala.«

Již nežila tedy jako »v Arkadii«, ale její silný duch povznášel se mocně nad trampoty a klopoty domácího žití, jak z tohoto místa vidno.

Dále stěžuje si v tomto listě na šosácké poměry v Domažlicích, na neuvědomělost národnostní, na nevzdělanost. Avšak selský lid, ačkoli zanedbán co do škol, přicházel své buditelce vstříc, a již první zimu půjčovala lidem do vsí knihy, které rádi přijímali, v nichžto čítali. V témže listě Němcová praví: »Ten selský lid, to je moje radost: vždy okřeju, kdykoliv mi podá selka mozolovitou pravici a upřímně se zeptá: »Nu, paní, jak se máte? Proč tak dlouho k nám neidete?«

Němcová psala tuto zimu »Obrázky z Domažlic«, pro které byla od Domažlických občanů potupena.

Tyto urážky však vyšly od nějakých sprostých duší. Později nemohla si Němcová stěžovati do nepřízně Domažlických obyvatelů. Posud ukazují tam rádi tehdejší její obydlí.

Přišlo jaro a s ním radost a nové povzbuzení. Němcová byla zvána se všech stran k milým známým do selských statků. Z líčení tohoto zírá opět kus modrého nebe v tom zachmuřeném osudu naší spisovatelky české. Bylat všude vítána, ctěna, radostně hostěna.

Shromazďovala kolem sebe kruh mladých dívek ku předčitání, půjčovala knihy české, vycházela do okolí domažlického a často obleknuvši se v kroj tamnějších selek mísívala se mezi svatebčany. V těchto obrázcích vystupuje pravdivě a velmi příznivě její milá, nevšední osobnost. Dočítáme se tu bližších některých rysův jejího žití. Studovala pilně obyčeje a mravy národní, sbírala dále pověsti a báchorky. Uprostřed léta zachvátila ji však opět její choroba, a tu odhodlala se navštívit Františkovy lázně, odkud máme od ní sbírku listův.

Navrátivši se domů k dětem, jež musila na dlouho opustit, necítila však žádné úlevy. Píše Čelakovské o tom: »Nevyhlížím špatně, ale zdraví mé je podkopáno, a sotva mi je kdo více navrátí. Ale nelekejte se, má drahá, té lamentace, jsem nyní docela pokojná, a duch můj nabyl zase té světlosti, kterou dříve měl.« Toť je pravý obraz její. Uvnitř světlo a klid, zvenčí chmury a tiseň. Dále ještě vyjímám větu, jež ji charakterisuje: »Možná, kdybych byla zkažena nepřirozenou

filosofii, která slovem smrt duši i tělo pochovává, že bych snad zoufala, ale tak mi ani nenapadne báti se smrti, vždyť umřít nemůžeme.«

Němcová pak seznávala také okolí kolem Domažlic a prozkoumala je. Zanechala také obrázek o hraničním městě Brodu v Lese v Bavorsích.

V zimě roku 1847 nalazáme ji ve Vserubech (Neumarku), v místě německém, »u teplých kamen« a v náladě roztomilé. Jeden z nejroztomilejších listů jí plyne z pera jako zurčící potůček. Vypravuje v něm o návštěvě, kterou konala minulého leta v Praze, a jak jí při tom dobře bylo v kruhu rodiny Staňkovic. Shledala se tam s Čelakovským, který byl také v růžové náladě.

V tomto městečku dařilo se jí dobře. Píše: »Jsem nyní zdravější a tloustnu, snad že v těch horách spokojeněji žiju.« Též muž i děti byli zdraví. Muž zlobil se jen, že tam musil žít mezi Němci, a Němcová zase litovala, že musila dát hochy do Domažlic, aby nemusili chodit do německé školy. Těžké bylo jí to první loučení s dětmi, ale písic řečený list 19. prosince těšila se jako dítě na Vánoce a na návrat dětí domů, na jejich radost z Ježíška.

K činnosti Němcové v Domažlicku sluší také připomenouti, že zasílala Čelakovskému do Vratislavě příspěvky mluvnické, sebrané z tamějšího nářečí, které mu byly vítány. Čelakovský kořil se upřímně jejímu znamenitému pozorovatelskému nadání.

Tímto rokem byla však ukončena perioda jejího domažlického bádání, a osud přenesl ji zase jinam a to do Nymburka, jako by tu byl panoval jakýsi úmysl poskytovat tomuto duchu co možná hojnosti a pestrosti látky ke studiím.

13. Pobyť v Nymburce a v Liberci. (1848—1850.)

V tento oddíl života Boženy Němcové připadají převraty roku osmačtyřicátého.

List Boženy Němcové z Nymburka od 28. července líčí rázně a silnými rysy tehdejší stav věcí. Němcová byla připravena poslati s »pánem bohem svého muže bojovat za svobodu svého národa.« On byl v nebezpečí býti zatčen, což Němcová každé chvíle očekávala.

Tamější český lid chtěl Němce zvoliti do sněmu, což úřadnictvo překazilo. Němcová odebrala se tehdy ze Všerub do Plzně v příčině přesazení svého muže. Když už byla v Plzni, podívala se také do Prahy, kterou našla ve stavu obležení, což výmluvně líčí v onom listě. Pak praví: »Nyní jsme v Nymburce. Jsou zde Češi, a tudíž jsem zde spokojenější. Seznala jsem zde již několik horlivých vlastencův a vlastenek. Selský lid posud neznám, ale krajina vůkolní se mi nelíbí. Nejsem ráda v rovině.«

Mezi zmíněnými vlastenci byl mého vědomí zvěčnělý Med. doktor Dlabač, muž vysoce vzdělaný tchán našeho slovutného historika prof. Dra. Emlera.

Že se jí později krajina kolem Nymburka zalíbila, je jisto, jmenovitě líčila ráda krásně zelené břehy kolem Labe. Z Nymburka Němcová podnikla výlet do Zaháně k svým rodičům, odkud ráda by byla zajela k upřímným svým přátelům Čelakovským, leč peněžité prostředky jí na to nestačily. Ze Zaháně jest do Vratislavi přece ještě dvacet mil, a cesta byla by stála příliš mnoho.

Zatím potěšila Čelakovských milá zpráva, že Čelakovskému se dostane professury na universitě v Praze. Přesídlili se vskutku v milený domov v letě 1849.

Dočítáme se v listu Němcové od 10. září 1849, že chtěla zavítati do Prahy z Nymburka, aby vyhledala pro nejstaršího syna vhodný byt, nebo měl již přijíti na studie. Čelakovská odpovídá na tento list nejvřelejším pozváním, aby Němcová i se synáčkem u nich se ubytovala. Tím však končí se bohužel tato překrásná sbírka listův. Němcová toto laskavé pozvání zajisté přijala, avšak zdá se mi, že tehdy svého syna v Praze ještě nenechala.

Ubytovala jej zde příštího roku s mladším jeho bratrem, při kteréžto příležitosti jsem ji seznala.

Hluboce želená Čelakovská zemřela roku 1852 po dlouhé chorobě, aniž bylo dopřáno oběma přítelkyním pěstovati dále intimní své přátelství. Bylat Čelakovská příliš zabrána do svých domácích a mateřských povinností, než aby se byla mohla věnovati více svým přátelům. Nicméně navštěvovala ji Němcová za svého pozdějšího pobytu v Praze někdy. Jejím a jejího chotě předčasným úmrtím zůstala všecka zdrcena, jako celý český národ, který těžce nesl tuto krutou ránu.

Z Nymburka byl Němec přesazen do Liberce. V tomto čase Němcová sbírala dále báchorky a pověsti, doplňujíc svou sbírku vskutku bohatou u přirovnání ke sbírkám jiných národů. V Libereckém okolí byla však v této příčině méně šťastna, čehož příčinu objasnila Karolina Světlá ve zmíněném již díle »Z literárního Zátíší«.

Můj švagr prof. Mužák byl uveden do jejího domu

a pozval ji na Světlou k svým rodičům, kam vskutku také zavítala. Posud byl prof. Mužák svoboděn, avšak byl denním hostem v naší rodině v Praze, a když z prázdnin do Prahy se vrátiv opět k nám zavítal, vypravoval nám vřele o Boženě Němcové, která, jak pravil, si přála velmi seznati mou sestru.

Bylo to v roku padesátém, když zavítala na krátkou návštěvu do Prahy, a to opět za příčinou opatření vhodného bytu svým dvěma synům. Nemohla pro ně najíti lepšího útulku, než u předobrého Šumavského, jemuz sestra jeho vedla domácnost. Tato sestra byla tak dobrá, nezištná a laskavá jako on. Byla to rodina tak šlechtná, že tím po Praze proslula. Nikdo neviděl Šumavského se horšiti, někomu ublížiti, z jeho úst nevyšlo zlého slova. Žil tak prostě, jako nějaký dělník, a neměl žádných žádostí, nedělal žádných pretensí. Jen když mohl svá slovíčka sbírat a skládati. Při tom byl jako dítě prostomyslný. Němcová byla tuším již tehdáž u něho a jeho sestry ubytována, a hoši v něm našli laskavého otce, nezištného přítele a ochrance. Též naše rodina nazývala Šumavského přítelem. Převzal úkol uvésti Němcovou k nám.

Bylo zářijové odpůldne. Chýlilo se již k večeru. Bydleli jsme v Poštovské ulici ve starodávném domě. Ještě ji vidím, kterak vcházela do našeho obývacího pokoje též trochu starodávně, avšak pohodlně a důkladně zařízeného. Byl již poněkud zatemnělý, ale venku bylo vše ozářeno večerním osvětlením. Též ona byla mému oku jako záře, padající v moje nitro.

Třicetiletá tehdáž nevypadala jinak než devatenáctiletá svěží dívka. Tak skvělá byla její plet, tak zářící oko, tak štíhlá a pružná postava. Jejím oblekem byl

bílý klobouk, šaty pískové barvy kolem těla těsně přiléhající s řasnatou sukní a přes to černý aksamitový kabátek, pouze po boky sáhající. Bylo to nejdříve vkusné a elegantní. Její nádherně černé vlasy byly podél skrání hladce sčesány a v týle stočeny jednoduše v řecký uzel. Tak vypadala ta podobizna její, kterou mé srdce si zachovalo. V té podobě žije v mé paměti posud neseslabena plynoucím časem.

14. Pobyť v Praze a první cesta na Slovensko.

Téhož roku byl Němec jmenován vrchním komisařem finanční stráže na Slovensku v Darmotech. Tu nebylo možno, aby Němcová svého chotě s veškerou rodinou sledovala. Nebo Dorinka i Jaroslav chodili již také do školy a tam byli by musili choditi snad do školy maďarské. Ježto zvýšené příjmy Němcovy se to zdály dovolovati, ubytovala se Němcová v Praze se svými čtyřmi dětmi, zatím co manžel její sám se odebral na místo svého povolání. Jejím příbytkem byly dva krásné vzdušné pokoje s předsíňkou a kuchyní ve třetím dvoře jednoho domu na Václavském náměstí ve třetím poschodí. Přivezlat si nábytek jednoduchý, avšak velmi slušný. Druhý pokoj, který byl salonkem, zdobilo piano poněkud sice obehnané, ale ještě obstojné a dosti velká knihovna s poprsími našich slavných mužů. Mnoho podobizen českých literátů zdobilo stěny. Její okna byla naplněna květinami. Byl to roztomilý útulek. Kéž by si jej byla mohla déle zachovati a hodně v něm pracovati! Byla všecka šťastna, když se tam zařídila. Avšak hned zas ohlásila

Životopis Boženy Němcové.

4

se její zdlouhavá a trapná nemoc a poutala ji několik neděl na lože.

Vídaly jsme se tehdáž často, někdy den co den, a měla jsem příležitost seznati a oceniti ji u veškeré rozmilosti její oslněné mysli. Bývaltě to proud vypravování příjemného, zábavného a poučného, rozmarného a povznášejícího, pustila-li se do něho. Zнала rodinné poměry ve všech vrstvách společenských, povahy s nejtajnějšími stránkami jejich, a její obrazivost vrhala na tyto obrazy čarovné osvětlení. Byla nejvýtečnější vypravovatelkou, jakou jsem kdy seznala. Časem vkrádal se bol a stesk v tuto jasnou a zdravou duši.

Rokem osmačtyřicátým neudály se převraty toliko politické. Veškerá nálada vzdělaného světa byla podrobena obratu.

Hellenské nebe, které se bylo ukazovalo světu v bojích osvobozovacích, zašlo ve hrozně všeobecné reakci po roce osmačtyřicátém. Hegelovu filosofii obezdily barikady a přehlušila děla reakce.

Ven ze světa citového a myšlenkového obracel se zřetel tohoto století a nahlédlo, že musí bořiti a také stavěti, trpěti, ale více účinkovati a tiše odporovati. Ani se oddávali těžké úloze doby své, ti mučedníci za nedobytou svobodu byli stíháni ve vyhnanství, úpěli v neštěstí, ve vězeních, bez výživy, bez útulku.

Jako před tím Hegel opanoval myslící část lidstva, tak zvítězila v dobách oněch empirická věda. Takové obraty světa duševního zasahují hluboce, a každý pocítí více méně účinek jejich. Jak značně vtiskuje ráz doby pečeť svoji na díla umělecká, není tajno. Pes-

simistická stránka smýšlení a poesie vystoupila opět silně. Heine stal se tehdy mluvčím pradávného světobolu lidského pokolení.

Němcová znala Heina z velké části nazpamět a dávala v jeho verších vlastnímu bolu vyznívati. Vždyt měla dosti příčiny k němu. Nebyloť divu, unavovala-li se mysl její tak jasná a snášlivá zápasem s nemocí a nehodami, se starostmi a se steskem po životě mírném a šťastném, jaký byla seznala za dětství. Byloť to tenkrát asi, co ztratila rodiče jednoho brzo po druhém.

Věda zapustila zdravé kořeny v české mladé kultuře. Znamenité síly objevily se, a celý voj budoucích učenců našich stavěl se v šik. Slavní synové otců slavných dokonávali své studie a jméno Šafařík, Čelakovský, Palacký, Purkyně i jiná ještě povstávala podruhé na roli národa dědičné.

Ve školách i v soukromí nabývalo pěstování přírodnictví důležitosti a významu.

Němcová oddávala se s veškerou vroucností své povahy botanice, povzbuzena jsouc studiiemi svých synů, které sledovala s interessem. Byla to matka laskavá a rozmilá. Děti ji zbožňovaly. Nikdy nezlobila se s nimi, a kdyby i byla zvedla na ně kárající ruku, dala se při tom do smíchu. Nicméně nerozmazlovala jich, a poměr mezi matkou a dětmi býval mnohdy takový, že děti se jí ujali, o ni se staraly. To činila jmenovitě Bohdanka či Dorinka, jak ji matka volávala. Jako desítileté děvčátko byla již pečlivou hospodyňkou a ulehčovala matce její starosti.

V těžké nemoci matčině sloužila jí Dorinka neunavně a tak obětivě, že lékaři se divili mladinkému

tehdáž děvčeti. Všecky děti byly výborně vychovány a nikdy jí nepůsobily mrzutostí neb závažné starosti. Tenkráté působil nezapomenutelný Opic mezi žáky svými, kteří jej zbožňovali.

Sořva koncem února milé jaro vystrkovalo jako přední voj s bílým praporem míru a nevinnosti rozkošné sněženky a bledule, ozbrojil se prostosrdečný učenec skříni, rýčkem a deskami a v dlouhém šedém kabátě, vždy stejném, se širákem na velebných šedinách, které splývaly v týle v kadeřích na límec kabátu, vydával se statečně na cestu. Nechodíval nikdy sám. Každý, kdokoli si přál připojit se k němu, býval mu vítán. Sledovat ho vždy dlouhá řada studentů každého věku. Mnohdy pojily se také dámy k těmto botanickým výletům. Sárecké údolí podávalo zpytatelům nejvíce kořisti. Chuchelský vrch, Závist, Krč a Kunratice, ba celé okolí pražské na několik hodin cesty bývalo takto prozkoumáváno. V mládeži vzbudila se velká chuť k botanice, a starší přírodopytčové skoro si stěžovali na vědychtivou mládež, ježto mnohý druh rostlin na dobro vymýtila v okolí pražském svou přílišnou horlivostí. Jaká bývala to však radost, jaký triumf pro toho, jenž byl první, který mistrovi nějaký vzácný exemplář rostliny přinesl! Stařeček v čele svého zástupu usmíval se vlídně a dětinně se těšil. Zastaviv se pak na cestě samé vykládal ihned o bližších znacích byliny, o její povaze, kde bývá nalezena. Posluchačstvo tlačilo se kolem něho s dychtivostí. Kolem toho skupení vyzývajícího štětec mistrný rozkládala se některá partie okolí pražského v jarním půvabu, plna květů. Vysoká hubená postava, krásná karakterní hlava, uslechtilý obličej s předobrym úsměvem stařečkovým

tvořil střed jednoho z nejtklivějších obrazů, žijících v barvách nevyhladitelných v mé paměti.

Vyloživ, čeho bylo třeba, kráčel učenec ostrým velkým krokem dále, že bylo mu těžko stačiti.

Němcová mísívala se se svými syny zároveň u veselý ten hlouček botanisující mládeže a s hojnou žní přicházela s nimi domů.

Mívala pak na okně plno sazeniček, jež s láskou pěstovala a pozorovala. Bolestné otázky jejího nitra odtáhly jako chmury, a dovedla býti veselým dítětem s půvabem nevýslovným. Tu mohli její přátelé navrhnouti, který výlet kamkoli chtěli. Božena byla při tom. Žádná cesta nebyla jí pak daleká, ni žádná hodina ranní, ni žádná nesnáze po cestě obtížná, ni žádného mračna, ani burácející bouře nelekala se, a byla-li celá společnost nějakou nehodou rozladěna nebo nudou cesty unavena, Němcové neselhal nikdy diamantový lesk jejího humoru.

Jednou čekali jsme v divoké Šárce, až přestane podzimní liják, což nám k vůli neudělal. K večeru nezbývalo nic jiného než brodit se jilovou půdou, rozmáčenou a kluzkou. Při tom zabloudili jsme ještě ke všemu několikráte. Ale Němcová byla samý smích a žert. Jindy v Kunraticích spadla drahá Němcová při přeskakování potůčka dosti rozvodněného celou délkou do něho. Musila se pak obléci v různé části obleku od celé společnosti vypůjčených a vypadala jako antika ve fantastických těch draperiích. Ale desítiletá Dorinka ždímalá a sušila maminciny šaty a počínala si tak, že jsme milé to dítě zulíbaly.

Mezi tím bylo písemně vyjednáno mezi ní a jejím manželem, že k němu přijede o prázdninách se všemi

dětmi. Vidím ji ještě, jak vesele se chystala na tuto cestu, s jakou radostí skládala věci do kufrů, při čemž Dorinka tak rozumně si počínala, že jí opravdu byla nápomocna. Němcová pravila tehdáz, že má zajisté cikánskou krev v žilách a že by již nebyla vydržela na jednom místě. Srdce táhlo ji na Slovensko a odjíždějíc tam zajisté měla tušení, čím jí Slovensko bude a co jí bude dopráno pro ně učiniti. Byla to tehdy její první cesta na Slovensko. Jela přes Vídeň, kde se zdržela u přátel, u nichžto sestra Adéla žila. Tam seznala a bystrým zrakem hned přehlédla poměry českých služebných a dělníků, což jí poskytlo později látky k povídce »Dobrý člověk«, která náleží mezi nejvýtečnější práce Němcové. Krom toho nalézáme v literární pozůstalosti její ještě úryvek z pracované podobné látky, jehožto hrdinou jest hoch, který touží býti hudebníkem. Na Slovensku ihned zdomácněla a získala si mnohého přítele, ocitla se ve mnohých rodinách, kde si jí vysoce vážili. Z této první cesty pochází cestopis, nazvaný: »Z Uher.«

Avšak, jak vesele si byla vyjela na tuto cestu, tak sklíčena vrátila se do Prahy po prázdninách.

15. Opětný pobyt v Praze. Druhá cesta na Slovensko.

Byly to hmotné starosti a její neduh, které opět skličovaly Němcovou. Světová, všeobecná nespokojenost hryzly její duši světlu a míru tak nakloněnou. Jejím štěstím byla její nekonečná láska k lidu. Ta zůstala v jejím srdci světobolem netknuta.

Pokračujíc ve studiích přírodopisných (na Slovensku také pilně botanisovala), obrala si v zimě studium lidského těla a to anatomii a fyziologii a obírala se nejnovějšími spisy přírodovědeckými.

Tehdy vítězil ve světě vědeckém a vzdělaném vůbec materialismus. Boj na život a na smrt zaplál mezi soustavami filosofickými a učením materialistův.

Pamatujeme-li nyní na její významný výrok v jednom z listů Antonii Čelakovské: »Vždyt umřít nemůžeme« a představíme-li si, jak jí bylo, měla-li přimjouti učení materialistů, že toliko hmota žije a se přetvořuje, můžeme se vmysliti v duševní převrat, který se v ní udál. Nalézala však ve vědě lékařské tolik lákavého, že o tom přemýšlela, neměla-li by se jí zcela oddati. Bylat některý čas velmi nakloněna poslouchati kurs porodnický. Její velké praktické zkušenosti a obratnost v ošetřování nemocných byly by jí bývaly podporou. Obavy až příliš oprávněné, jak to s rodinou její někdy dopadne, vtíraly se jí a nahlížela, že by bylo výhodno bývalo, kdyby se byla mohla spolehnouti na jakýsi bezpečnější pramen výživy se své strany, než byly a jsou posud práce literární, nebo patrně nestačily k vedení dvojí domácnosti příjmy jejího manžela, který byl ostatně již také zapleten do jakýchsi piklů od nepřátel a již tenkrát se obával, že bude politické vyšetřování proti němu zavedeno. Mezi tím co Němcová zápasila s těmito obavami a plány do budoucnosti dosti trudně k provedení osnovala, pojala nenadále, jako by jí byla s nebes hůry padla, myšlénku k arcidílu svému, k Babičce.

Bylo temné zimní odpůldne, když k nám Němcová zavítala na návštěvu v Poštovské ulici, těsně a

pochmurné. Moje sestra byla několik dní provdána za prof. Mužáka. Až potud málo se byla zdržovala ve svém novém příbytku. Dnes očekávala nás tam na čaj. Můj švagr Mužák přišel pro Němcovou a pro mne.

Příbytek mladých manželů byl hned vedle, v domě starožitném, nazvaném u Valšů, v zadním dvoře.

Ježto bylo u Valšů toho dne po dvoře nastaveno množství povozů, tak že nebylo lze projítí, vedl nás můj švagr přední budovou, nejprve po schodech, pak po dlouhých temných spletitých chodbách, posléze jakousi půdou, která kryje rozsáhlé kolny a s našimi rodnými domy hraničí.

Tam byla dokonale tma. Můj švagr šel napřed, veda nás touto cestou jako Tartarem k vysoké dřevěné mříži.

Byla jsem poprvé v těchto místech, které od dětství mou obrazivost byly lákaly a o nichžto jsem bývala jako dítě přesvědčena, že se tam dějí čáry. Elektrisována těmito vzpomínkami a spolu i poesíí tohoto podivínského staroměstského zákoutí, tiskla jsem se k teplému, měkkému páži předrahé mi Němcové. Sly jsme chvíli mlčky, smějíce se ještě těm podivným chodbám, kudy nás můj švagr vedl. Náhle se Němcová zastavila, stiskla mi vášnivě ruku a pošeptala mi: »Poslouchej, mám plán k nové práci, jen že nevím ještě, co to bude. Ale ve mně je to již jasné.«

Více nemohla mi říci pro tu chvíli, jakkoli jsem naléhala, plna dychtivosti a interessu a také radosti, nebo všem přátelům a čtenářům Němcové zdálo se, že se již dlouho odmlčela. Doufala jsem také pevně, že prací se navrátí spokojenost v tuto zkormoucenou

duši. Meškaly jsme snad dlouho v té zaprášené, pavučinami ověšené chodbě, v níž netopyři nad našimi hlavami v zimním spánku odpočívali a kuny i kočky kolem nás se míhaly.

Náš vůdce nemohl se nás dočkati ani dovolati, čekaje na nás na zasněženém dvoře. Spěchaly jsme tedy konečně za ním, Němcová vzrušena, a já divně a hluboce dojata. A posud vidím tu chodbu, cítím ten významný okamžik, stisknutí té sympathické ruky, jež za krátko napsala knihu, která se stala biblí českého čtenářstva.

Venku bylo již také šero. Na dvoře kmitalo rudé světlo lampy, a byt mladých manželů byl pohostinsky ozáren. Byl trochu těsný, ale tak roztomilý, jak jen bývaly příbytky na Starém městě ve starých domech s velkými pavlačemi. Tento měl vyhlídku na Starý Poštovský plácek, který málokterý Pražák zná, při čemž však ztrácí obrázek charakteristický ze zákoutí Staroměstského, nebo bylo tu viděti staré domy u Dobřanských, u Fantů, u Finesky a nebetyčnou sušárnu na kartouny, vše obklopeno starými, krásnými topoly. Tento plácek je slepý, bez průchodu do jiných ulic. Snad nepatří sem jeho popis! Avšak tehdy tvořil tak zvláštní scenerii k naší malé společnosti, záležející z Němcové, z mé drahé sestry a z mého švagra, konečně ze mne.

Měla jsem tehdáž již největší důvěru v nadání své sestry a nesla jsem těžce její churavění, její málomyslnost, její náklonnost k melancholii. Viděla-li jsem pak ji a Němcovou v překypujícím humoru, v rozmluvě plné ohně a ducha, bývala jsem šťastna. Nemohla jsem se jimi nasytiti, a onoho večera jedna

druhou předstihovaly. Onen večer byl jeden z nej příjemnějších. V tom malém obydlí panoval zvláštní vkus a lesk, a dlouho jsme se nerozešli.

Čím hovornější, živější, bujarejší Němcová bývala v také přátelské společnosti, tím vášnivěji smutna bývala, zastihovala-li jsem ji někdy doma o samotě.

Pak srdce překypělo a vylévalo bez zastávky hoře svoje. Němcová nemilovala tajněstkářství nebo převrácení. Podávala se v celé nelíčené pravdivosti, nepochlebovala sama sobě a stesky její dílem osobní, dílem všeobecné neměly nic přepjatého. Při tom nebylo v jejím srdci krůpěje trpkosti. Neobviňovala nikoho na světě z toho, čím tehdaž už trpěla, co bylo dílem předtuchou budoucích hrozných svízelných, které jí bylo uloženo snášeti. Svého chotě ctíla upřímně, jakkoli trpěla jeho prudkou povahou, vážila si jeho politického smýšlení, byla hrda na jeho odvalu, byla vděčna, že rozuměl jejím snahám. Že neměl o její blahobyť více péče, že mu nebylo více nežnosti vrozeno, že na ni více nepamatoval a mnohou starost jen na ni vložil, o tom sotva se zmiňovala, a budíž mi prominuto, že já to činím. Vážila jsem si zajisté chotě Němcové. Byl to vskutku charakter, jakých jest málo, a dlužno jej řaditi mezi mučedlníky národní věci. Neb neodměňuje-li vláda služby poctivého úředníka jinak, nežli podezříváním politickým a pronásledováním pro upřímné smýšlení národní, je zajisté trpitem vši sympathie hodným.

Jiní finanční komissari žili tehdy v přepychu a nestrádali jmění. Jejich ženy a dcery odívaly se v hedvábí a drahé látky zabaveného zboží anebo takového, z něhož přijali část, aby nad druhou částí oči za-

mhourili. Do jeho prostinké domácnosti nepřišlo ani zbla ničeho podobného. Tak sloužil věrně a nezištně státu. Ale taká poctivost nedochází odměny. Jak neměl býti také roztrpčen? Němcová nemohla jinak, než prominouti mu některé zanedbávání své osoby. On sám byl také hoden politování a bylo by mu bývalo třeba opory. Jak věci se měly, nebyli tito dva manželé s to, aby byli jeden druhému oporou.

Ani osudu svému Němcová nelála. »Jak to přišlo, tak to přišlo,« říkávala. Sedávaly jsme v jejím pokoji ve třetím patře dlouho po tmě. Vysokými okny, jimžto nebyl vnucen přepych záclon, zářilo souhvězdí velkého vozu, a jako plameny ze srdce lidstva trpícího zdávalo mi se, že šlehají dithyramby stesku jejího do nesmírného prostoru hvězdnatého nebe.

Útěchu nejčistší nalézávala ve výtvarném umění. Sochy starých mistrů byly její radostí. Literatura i hudba rozrývaly jí srdce. V divadle plakávala. Byla ctitelkou Kolárové. Její dojemný hlas rozplakal ji snadno, třeba hrála v kusu jinak méně významném. Avšak v pohledu na antiku nalézala poklidu a litovala vždy, že Praha v tom oboru tak málo poskytuje, že se musí milovník umění uspokojiti rytinami. Také bývala jí naše severní zima vždy macechou, a byla by se snad déle udržela, kdyby byla mohla trávit zimy na jihu. Neb nápadno bývalo, kterak jarní příroda vždy ji probouzela k nové bujarosti.

Onu zimu trávil velmi často v rodinném kruhu profesora Hanuše, od něhož mnoho získala co do vzdělání, jehož rozmluvy ji přiváděly na mnohou myšlénku v provedení Babičky, jmenovitě v oboru bájeslovném. Němcová ctíla paní Hanušovou jako světici

a byla povděčna, když tato vzdělaná paní, vyučující sama své dcery také dcerušku Němcové mezi svoje žáčky přijala.

Druhého léta navštívila Němcovou její sestra Marie i se svým chotěm. Jela s ním z Vídně přes Prahu a odebírala se do Zaháně. Vyzvala Němcovou, aby ji do Drážďan doprovodila, což ona ráda přijala. Připojila jsem se k tomuto výletu. Tenkrát jevila se mi Němcová ještě v plné svěžesti svého výkvětu. Viděla jsem v její společnosti poprvé čarokrásné krajiny polabské, vybíhající v Saské Švýcarsko. V Drážďanech věnovaly jsme veškeren krátce nám vyměřený čas obrazárně, a díla této skvělé sbírky činila v její společnosti na mne tak mocný dojem, že jsem si je od té doby věrně v paměti zachovala sobě samé ku podivu.

V noci sdílely jsme se o týž pokoj v hostinci, ale nepoužily jsme té doby ke spaní. Hovořily jsme, vlastně ona mluvila. Mezi tím odbíjely věžní blízké hodiny silným hlasem hodinu za hodinou v městě tom nápadně tichém, a dočkaly jsme se krásného letního jitra, jehož jsme ihned zase použily ku procházce.

Brzo po tom povolal Němec svou ženu do Uher. Na tuto cestu se Němcová netěšila. Nechala své starší syny v Praze, vzala jen mladší děti s sebou. Peněžitě prostředky na tuto cestu jí scházely. Přece zaopatřila si je. Tak vyjela s tesknou myslí. Avšak cestovní dojmy, krásné studie, mnohá nalezená látka ke spracování povzbudily jí k duševní činnosti. Před cestou Němcová přeložila pro české jeviště Gutzkovo drama »Das Urbild des Tartuffe«. Z této cesty byly přineseny »Obrazy ze života slovenského« a novella »Chýže pod horami«. V oněch rozhrnuje se nám obraz domácího

žití na Slovensku ve skvělém koloritu. »Chýže pod horami« je krajinářský obraz, nasycený barvitostí a pohorskou svěžestí. Děj uvádí nám mladého šlechtice na cestách, který si vzal slovenské krásné děvčátko z chýže za ženu.

Pozoruhodné národopisné líčení »Kraje a lesy na Zvolensku« bylo také čerpáno na této cestě.

»Zpomínky z cesty po Uhřích« také patří v řadu těchto pilných prací značné ceny. Na konci tohoto cestopisu čteme: »Bylo ujednáno, že dále se ještě podívám, ale čekal mne list, jehož obsah mne donutil rychle do Prahy se navrátiti.« V listu tom byla zpráva, že syn její Hynek těžce se roznemohl v Praze, že byl do nemocnice přenesen.

16. „Babička“ jako kniha.

Politování hodná matka pospíšila si, aby byla co nejdříve v Praze, avšak přijela už jen, aby byla přítomna posledním okamžikům toho nadaného a hodného syna.

Rozloučil se s ním v plném zdraví. Bylť to krásný, silný, černovlasý a černooký jinoch, tehdáž už patnáctiletý. Prerůstal mamičce už valně přes hlavu. Nikdy nestonal. Náhle zachvátily jej rychlé souchotiny a učinily konec tomu mladému žití.

Němcová neopustila ho již. Trávila dny a noci v nemocnici u jeho lože. Tato rána byla příliš krutá. K tomu pojily se hned v zápětí nejkruší nesnáze. Navštívila nás po smrti synově. Moje sestra opatřila jí byt u šlechtné Anny Ullmannové, později tchyně

Josefa V. Friče. Tato paní chovala se obětavě a šetrně k Němcové, když druhá rána ji stihla, že muž její byl ze služby propuštěn. Tehdy zařídily se sbírky peněžité, aby ubohé trpitelce přispěly. Ona sama chopila se práce opravdově.

Až potud možno nazvati léta jejího života dobou sběratelskou, dobou studií a strádání materialu. Od té chvíle začala jí doba práce. Jen že byla tato vznesená práce v robotu často změněna, že musila z ní těžiti pro potřeby svoje a že z nich těžila děsně málo. Avšak tyto stesky literární produkce české jsou posud tytéž. Posud musí býti robotníkem ten, kdo nemá odnikud jiné výživy nebo podpory.

Němcová byla teď odkázána na své péro, teď, když byla její síla zlomena, její zdraví povážlivě rozrušeno, její nejkrásnější naděje úmrtím syna zničena. Její studijní a sběratelská léta přinášela jí dosti již trudu a trápení, avšak mezi tím bývala také šťastna, život měl pro ni krásné chvíle, velké dojmy, její nadání jmenovitě mělo všecku vůli se vyvinouti, různé náhody jejího pohyblivého žití poskytovaly jí hojně příležitosti k tomu, setkávala se s lidmi vysoce vzdělanými, kteří jí rádi sloužili svými vědomostmi a štěstím zvali, jestliže s ní mohli rozmlouvat, byla vítána v nejlepších kruzích českého světa.

Její léta práce zachmuřovala se však víc a více. Hmotné starosti vzrůstaly, nemoc se horšila, manžel nedodělal se jiného postavení. Děti potřebovaly nejvíce podpory ve studiích.

Tehdáž upravena konečně k tisku »Babička«, o níž pravila, že ji psala pro »úlevu zkormoucené duše své«. Až potud čerpala jsem z tohoto díla Něm-

cové data životopisná a rysy povahy její. Nyní nastává mi úloha převáděti naopak život, povahu, poměry a dobu spisovatelčinu k dílu tomu a ke všem spisům jejím nazpět, abychom co možná nejjasněji viděli, jakým způsobem se zhlízejí v tomto zrcadle, kterým jest každé umělecké dílo. Čím jest dokonalejší, čím mistrněji broušeno, tím jasněji zhlíží se v něm svět spisovatelovy duše, tím hloub zírání do něho oko pozorovatelovo, tím kouzelnější ozáření poskytuje věcem a myšlénkám. Nebo věčně pravdivý jest výklad Göthův o úloze životopisu, který takto zní:

»Takovou jeví se hlavní úloha životopisu, aby člověka předvedl v poměrech jeho doby a ukázal, jak mu celek buď odporuje anebo příznivě naň účinkuje, jakým způsobem sobě z toho vytvořil názor světový a všelidský a kterak tyto poměry, je-li umělcem, básníkem-spisovatelem, opět z nitra svého vyvozuje.« Tato slova mohou býti životopisci opravdu vodítkem.

Němcové tvořivost byla především nehledaná, nešroubovaná, jako celá její bytost tak šťastně organizovaná. Nebylo jí pracně teprv hledati úkolu svého, bloudění a omyly byly jí ušetřeny jakousi jistotou jejího ducha. Té jistoty nebyla by snad měla, kdyby se byla stala náhodou spisovatelkou německou. Bylať jí dána určitým národním směrem, který jí byl z domova dán a do něhož se opět šťastně vpravila, když jí bylo objasněno, že náleží srdcem a duchem národu českému. Jakmile vstoupila do kruhu českého spisovatelstva, poznala rázem, že se nemůže chopiti pro tu chvíli důležitější úlohy, nežli spisování národních pohádek a pověstí.

Nebo jazyk český posud se tvořil, posud bu-

dovaly se základy literatury a nebylo nic tak vítáno, jako co z vlastního nitra a jádra samého lidu prýštilo. Lid byl učitelem vzdělavců a učenců, lid poskytl materiálu ke slovníku, z lidu bral se svérodý ráz českého charakteru. Lid byl také čtenářem a mecenášem, podporovatelem a ochrancem vzdělanosti novočeské.

U jiných národů klonili se spisovatelé také k lidu, studovali jej, a vesnické povídky staly se krásným a důležitým odvětvím literatury. Ale tam byly to studie vedlejší. U nás byl český lid všem. U všech národů sbírají se v našem století pověsti z lidu a poskytují skvostný bájeslovný a kulturní materiál. U nás nejednalo se o tento materiál před důležitý na prvním místě. Jednaloť se o mluvu, o ducha lidu.

Němcové vběhly takořka samy do péra rozmilé ty pohádky, v horách Krkonošských nazvané báchorky, ve kterých po celé dětství se kochala, které svým dětem opět vyprávěla, kdežto mezi tím mnoho let na ně nemyslívala. Podávala je slohem nenuceným, vskutku národním, a sem a tam toliko vyšňořila je trochu romantickým aparatem, běžným v oné době.

To bylo jí příliš rigorosně vytýkáno, a když jiné povídky zcela prostě napsala, také neušla výtkám, jak již bývá, co svět světem stojí.

Jisto však bylo a zůstane, jak šťastné to byly začátky, jak mistrným perem Němcová vládla již jako začátečnice a to hlavně proto, že pochopila, kterak sluší psát tak, jak lid mluví, a že měla sloh ten čistý ve sluchu a v duši.

Pokračujíc na započaté dráze Němcová sbírala pověsti dále a za pobytu v Domažlicích sbírala nejen

pověsti, nýbrž i mravy, obyčeje, pozorovala povahu lidu.

A z této činnosti, na této šťastně volené dráze vynořila se jí v osvětlení pravého umění a ryzí poesie podoba babiččina. Bylo to jako zjevení a mělo to zcela ráz jakéhosi vniknutí. Na takové látky spisovatel nepřipadá na cestě rozumování a pracného hledání. Taková látka vznese se jako zjevení s nebes hůry.

Ten srdečný, nevyrovnaný úvod k románu tomu, který jest předeslán, objasňuje, jak z hloubi srdce tato látka vyrostla, jak pravdivý cit vzbudila, a jak byl do ní vložen se slzami stesku a lásky.

Co jest »Babička«? Je to typ všech typů, je to duše českého lidu.

Němcová umínila si nakreslit její podobiznu, jak žila v jejím srdci.

Tato babička ji odchovala, odevzdala jí prostou filosofii lidu, jeho mravouku, jeho velké ctnosti. A pak, když jí už nebylo, stala se geniem jejího nadání. Vedla ji na pravou cestu a vzbudila v ní steré látky k uměleckému zpracování. Jeť Babička Němcové poněkud českou Žeherazadou. Ne dosti, že odkázala dědictvím své vnučce množství pohádek národních, ještě oplývala upomínkami mnohými a vypravovala ráda u svého kolovrátku. Němcová nakupila kolem ní štědrou rukou množství půvabných episod, které se splétají jedna v druhou a kolem plastického obrazu babiččina věncem se vinou. Nejbližším okolím babiččiným jsou její vnučky a vnuci, a tato okolnost poskytuje nám bohatého materialu životopisného, nebo vnučka Barunka není nikdo jiný, než sama spi-

sovatelka, jež s dojmy nevýslovnými v tyto upomínky šťastného a krásného dětství se noří.

Bez babičky nebyly by měly tyto upomínky ani polovice toho významu, který vycházel z té propracované povahy, z té bohaté mysli a šťastně utvořené velké zkušenosti staré horalky, která v pohorském zákoutí svém od dětství čerpala sta- a tisícileté tradice a zkušenosti svých předků do své zásoby.

S pravou poesíí líčí Němcová tichý život a působení té prostinké babičky. Vidíme ji, jak si počínala od rána do noci, jak v létě, tak v zimě, a kterak z každého hnutí jejího vycházelo požehnání veškerému domu.

Nemohu odolati, abych aspoň několik slov z textu toho, ovšem známého, nevyňala. Avšak ať je sebe známější, »Babička« jest kniha taková, že nikdy neunaví a že lze z ní vynášet vždy nové perly. Nechat tu stojí tedy toto místo: »Asi za hodinu, když babička vstala, bylo slyšet odměřené klapání pantoflíčků; vrzly jedny, druhé dvěře, babička objevila se na zápraží. V tom okamžení zakejhly husy ve chlívkou, svině zachrochtala, kráva bučela, kury křídloma zatřepetaly, kočky odkudsi přiběhše otíraly se jí okolo nohou, psi vyskočili z bud, protáhli se a byli jedním skokem u babičky.«

Jaký to obrázek, jaká nálada! Barunka byla té chvíle ještě v posteli, sledovala všechny tyto zvuky a cítila se také se vším všudy bezpečna, v ochraně té dobré babičky. Tehdy zdálo se jí, že není zla ani na světě. Ah, jak bylo jí tu dobře! Jak kochala se v té sladké vzpomínce se srdcem rozervaným! A jak nezkalenou dovedla ji podati!

Sledujeme-li dále tyto obrazy, zastavujeme se u jedné z nejuvdálenějších vedlejších figur, u baby kořenářky, jež babičce vše potřebné koření každý podzim přinášela a o Rýbrcoulovi vypravovala. Babička dovedla léčiti svými prostředky celý dům a celou ves. Byly to léky starodávnou zkušeností osvědčené.

»Za letních krásných večerů, když nebe jasně a krásné bylo a hvězdy požáry házely, sedla si babička s dětmi ráda ven pod lípu.«

Němcová milovala hvězdy velmi. Babička říkala dětem, že každý člověk má hvězdu svoji. Kde byla nyní tato dětinná víra? Kde jas těch hvězdných nocí?

Když jsme se seznámili s tichým během babiččina poetického stáří, rozhrnuje se kolem ní epizoda za epizodou. Čteme anekdotu o Josefu císaři, kterou babička často a ráda vypravovala. Němcová podala jí s veskerou originalností vypravovatelky.

Myslivcovo vypravování o bláznivé Viktorce a babiččino účastenství v osudu toho ubohého stvoření, druhdy krásného děvčete, které žilo a mohlo nadále žítí ve šťastných a klidných poměrech, kdyby nebylo bývalo uchváčeno tajemným magnetismem lásky, tvoří tragikou toho osudu nejmocnější kontrast k idylle hlavního děje. V této epizodě je viděti, jakou sílu tragickou Němcová měla ve svém péru. Leč náklonnost a nejpřirozenější nálada její vedla ji rozhodně k líčení mírných, slunných stránek lidského žití. Nicméně osud vnucoval jí obrazy tragické, a tak vytvořila vedle filosofické šťastné babičky nemoudrou, nešťastnou Viktorku. Obě tyto postavy doplňují se a tvoří společně člověka. Viktorka je pastorkem přírody a osudu. Babička jakkoli osudem těžce zkoušená dovedla mu odolati a došla

v klidném stáří odměny, byla proslavena vděčnou vnučkou. A což Viktorka? Milovala, musila milovati, ač se tomu bránila. Byla pak sešlapána v prach. Pro ni bylo štěstím, že přišla o rozum. Žila o samotě v lesích. Její šílenost má cosi příbuzného s Ofelií Shakespearovou. Její zpěv je poetický. Jiná utěšenější epizoda o Kristle a jejím ženichovi, který měl býti vojákem pro lokajské pletichy, poskytuje příležitosti, aby babička činně v děj zasáhla.

Dříve již seznámena jsouc s kněžnou dovedla prostým způsobem svým upozorniti ji na bezpráví, které mladému muži se stalo, a sprostředkovala, že vše šťastně vypadlo a Kristlin ženich opět vyvázl.

Babička získá si úctu kněžninu od prvního setkání. Jak znamenitě dovede jí odpověditi na všechno! Jaké naučení dává jí bezděčně. Kněžna, dáma vzdělaná a šlechtná, ač poněkud nařknutá, skloní se před tou ženou z lidu, jejíž prosté, ale jadrné vzdělání pochází od pradávných předků, hlídáno a udržováno jsouc od pokolení na pokolení mravním citem přirozeným a ryzím. Neb stojím na tom a nikdo mi neupře, že to, co nazýváme prstonárodním duchem, jest znamenitý stupeň vzdělanosti lidské, která však jest svěrodá a zdlouhavým způsobem pokračuje, chráněna jsouc poměry, nedovolujícími přepych a s ním předrážděnost, zkázu, přemrštěnost, bloudění civilisace velké.

Kněžna jakožto odchovanka civilisace této, přijala názory, radu a poučení od odchovanky prostého mudrcví té části lidstva, která kráčí v kolejiích přírody samé a proto dospívá k resultátům šťastnějším, ač docela skromným.

Těž kněžna se svou zajímavou schovankou Hortensii jest episodou v románu »Babičce« a tato sprostředkuje i zde štěstí Hortensiino, která by byla snad umřela, kdyby se jí nebylo dostalo dovolení milovati malíře, svého učitele.

Kněžna, babiččiným bystrozrakem upozorněna, co něžné Hortensii schází, svoluje v její lásku. Sama jde kněžna románem tím s těžkým srdcem, s bolem nevysloveným, avšak dojmavě naznačeným. Jí, zdá se, neuštědřil život toho štěstí, té spokojenosti, co babičce. O jejím pohřbu vzdychá: »Šťastná to žena.«

Jako Viktorka jest tragedií v idylle babiččina žití a její tiché, krásné smrti, tak jest v ní kněžna elegií. Též ona tvoří s babičkou umělecký kontrast s jiné opět stránky životní, a babička povznáší se stále výše v oblaka idealu, při čemž přece pevně stojí na půdě pozemského realismu a pravdivé charakteristiky. A ve všem je poetická. Jak zpomíná o svatojanský večer své šťastné lásky a kterak vyzvídala jako mladé děvče na osudu, bude-li Jiří její. Co je tu kouzla v tom popisu Svatojanské noci! Jakou úlohu hrají tu zase měsíc a hvězdy! Ale proč čtenáře teprv odkazovati, aby si to místo vyhledal. Nechat se zachvěje při něm ihned.

»V zamyšlení stojí babička dlouhou chvíli, mimovolně ruce sepne, mírný její, důvěrný zrak obrátí se vzhůru k zářícím hvězdám, a z úst vyplyne tichá otázka: »Kdy se asi, Jiří, shledáme!« Tu převěje větrík lehounce bledou tvář stařenky, jakoby ji líbal duch zvěčnělého. Ona se zachvěje, udělá kříž, a dvě slzy padnou na sepjaté ruce. Po chvíli vejde tiše do stavení.«

Doprovázíme babičku na pouť k divotvorné panence Marii. Její zbožná duše rozepíná perutě. Napomíná děti, aby milovaly českou zemi a vše pro vlast činily. Sledujeme velkou přírodní epopeji věčně nedozpívanou, kterou jest obrat jednoho roku. Způsob, jakým v Babičce jest nakreslena, celý ten postup od jara do jara, přechod do zimy a pak v letní dobu řadí spisovatelku mezi pradávné neznámé ty poety, kteří nám sbásnili naše národní pohádky. Celý život národní ve své poesii rozhrnuje se tu kolem sympathické té stařenky, kterou musí každý milovati, jakou Němcová ji líčí.

Život horalů v zimě je tu líčen s veškerou poesii severní. Útulek doma je tak skvostný. Přástvy oplývají pohádkami. Je viděti, kterak lidská obrazivost v pohádkách sobě umí nahrazovati přízeň nebes a jak dobře se žije v koutečku za krbem uprostřed mlh a vánic severních.

A což Vánoce uprostřed té tuhé zimy v zákoutí pohorském!

Děti spouštějí svíčky ve skořápkách. Barunčina svíčka odplula daleko a záhy shasla . . . »Co je víc,« řeklo dítě, »jen když jsem byla daleko.«

Jak svírá to místo srdce čtenářovo!

Jinde vypravuje spisovatelka takto v Babičce: »Matka netušila, když Barunka mnohdy při pletení se zamyslí a oknem se dívala ven na holé stráně a zasněžené údolíčko, že tam vidí rajskou zahradu, palác z drahého kamení, ptactvo ohnivých barev, a t. d.«

Tak žila mladá dívka zapředena do světa pohádek.

Ať nikdo nemyslí, že bylo ticho a mrtvo v ho-

rách o masopustě, když zima se smíchem se pohřbívala. Ta krásná zima! Škoda bylo jí, jako každé chvíle tam těch časů.

Barunce bylo až líto, když babiččin povídavý kolovrat na půdu se stěhoval a za kužel se vyměnil, který v létě byl příhodnější. Román začíná z jara a končí na jaře.

Episody kolem babičky se zauzlují a rozlušťují. Ona stojí uprostřed jako slunéčko mezi planetami, dodává jim tepla, života, působí na vše strany. Vypravuje též román svého života, životopis svého Jirího, bdí nad mládím vnukův a uhasne tiše tak poeticky a ladně, jak dovedla žít.

To jsou tedy živlové, ze kterých Babička se skládá a vidíme, jak tu sáhla spisovatelka v bohatství svého nitra. Můžeme nyní také již sledovati, která stránka její povahy a zkušenosti v tom kterém místě se objevuje, která struna se ozývá.

Jisto jest, že z hlubokosti svého hoře a trampot svých obdařila národ a literatury jiných národů skvostem nehynoucí ceny.

Jeť Babička harmonickým celkem a tak přirozeně budována, že právě za tou příčinou pevně stojí v literatuře. Byla přeložena do němčiny, do ruštiny, na jazyk chorvatský a lužický i do franciny. Honorář za Babičku od Pospíšila obnášel 151 zl. 22 kr.

V této knize lze také znamenati obrat spisovatelčina ducha od závrtných problémů moderní filosofie, od negace materialismu k prostým pojmům a k víře náboženské, což ve všech sledujících spisech jejích čím dále, tím rozhodněji vystupuje.

17. Pohorská vesnice.

Němcová považovala za nejlepší svou práci »Pohorskou vesnici« a měla v té příčině pravdu, že v tomto díle složila veškerou zkušenost svoji, že v ní objala nejširší obzor a vyslovila své vyznání víry, svoje názory a zároveň ideály o sociálních poměrech.

Čtenářstvo volilo jinak a miláčkem jeho stala se Babička. To děje se často. Spisovatel, poeta, umělec neví nikdy, které dílo jeho zapustí kořeny nejhlub v půdě literatury.

Rovněž životopisec Němcové může čerpati nejbohatěji z Babičky pro dílo svoje. Nicméně nalezne v »Pohorské vesnici« také neocenitelné rysy a pokyny ku poznání té mysli, z níž řečené dílo se vynořilo.

»Pohorská vesnice« zasluhuje více názvu románu, než »Babička«, kterou Němcová sama sobě nebyla ani troufala románem nazvati. Již proto dávala jí spisovatelka snad jakousi přednost v řadě svých spisů. »Pohorská vesnice« jest co do děje právě romantická a vyhovuje dokonale požadavkům a zákonům románu, jak byly pojímány v létech padesátých a dříve školou romantickou.

»Babička« zdála se proto autorce zaujímati skromnější místo, avšak bezděky vytvořila ji zcela v duchu moderním, kde tak nazvané »studie«, »obrazy mravů« a t. d. výše se cení pro realní polovědecký základ, než děj romantický, vybásněný, s postavami idealisovanými.

»Babička« patří tedy zcela do nové školy právě v tom způsobu, jak byla pojata volně a nenuceně.

»Pohorská vesnice« řadí se k dílům své doby. Přece jsou do ní vpleteny také důležité studie národopisné. Její děj jest vložen v okolí Domažlické. Napsavši »Babičku«, při jejímžto sepsání Němcová se kochala sladkobolně v upomínkách na své krásné dětství, připutovala myslí svojí k pobytu v Domažlicích, k době mládí svého, přec také šťastného při mnohých nesnázích, kde její genius perutě rozpínal. Jakkoli s počátku byla v Domažlicích poněkud neuznána, našla přec později jmenovitě mezi rolníky dobré, věrné přátely, a její vřelá sympatie k milým Bulákům nebyla nikdy zklamána. Malé obrázky z tamnějšího okolí byly s nadšením přijaty. Sáhla tedy v trudné době práce opět v ony látky, čerpala ještě jednou ze živoucího zdroje národního žití tam na západě naší vlasti.

Její obrazivost ocitla se mezi srdečnými Buláky, v prosté, ale pořádně zřízené domácnosti selské, u vesnické báby. V ní bývala podlaha vždy umyta, zásep i dvorek vymeteny, to za tou příčinou, že to bylo hospodářství malé. Spisovatelka tu omlouvá ústy té báby často vytýkaný nelad v hospodářství českých sedláků. Zaviňuje ho právě přemáhající práce, vložená na bedra rolníkova a jeho hospodyně, kteří se mají co oháněti, aby se udrželi na té půdě dědičné, aby z ní vytěžili živobytí a všecky berně zapravili. Bába, líčená v »Pohorské vesnici«, není méně zajímavý, ačkoli rozdílný typ české ženy z lidu, než »Babička«.

Praví se o ní: »Bába byla vlastně ve vsi první autoritou, byla rádkyní, důvěrníci, byla lékařem, a v rodinných záležitostech zastávala mnohdy místo soudce. Bábino slovo platilo jako zákon.« V této bábě

je silně přimíšeno ještě živlu pohanského, kdežto Babička je křesťankou nejčistšího zrna. Cokoli Babička zachovala v pokladnici své paměti z pradávných zvykův a názorů předků ještě předkřesťanských, prošlo u ní vše cestou křesťanských pojmů, jak v lidu českomoravském utkvěly v prvních dobách pokřesťení a jak je církev přijala.

Bába v »Pohorské vesnici« zachovává tytéž zvyky a všelijaké znalosti přírody bezprostředněji z dávných dob. Bábina dcera byla provdána za Slováka, a tak je tu smíšen půvabným způsobem mrav slovenský a Čechů na západě.

Tento Slovák a více jiných rodáků ze Slovenska jsou v onu dědinu přivábeni a v ní udrženi snahou šlechtinou hraběte Březenského, jehož zámek a majetek sousedí s »Pohorskou vesnicí« a k ní náleží v tomto vypravování.

Nevím, zda-li tuto poprvé podotýkám, a je-li věc ta vůbec známa, že vzorem k hraběti Březenskému byl chvalně známý vlastenec a lidumil, hrabě Hanuš Kolovrat-Krakovský. Že s ním byla Němcová seznámena, vím dojistá, leč není mi známo, z které doby se znali a v jakém styku spolu byli. O hraběti Hanuši Kolovratovi bylo známo, nebylo však posud snad dosti oceněno, jak bodrá to byla povaha, jaký to byl muž ideální. I to je vzato z jeho života, že měl náklonnost k ubohým potulujícím se drotarům, že je šatil a zaopatřoval. Byl držitelem panství Březnice a Němcová jej tedy úmyslně tímto jménem označila.

Není tedy pravda, co se říkává, že by byly postavy šlechticů v tomto románu zcela smyšleny. Němcová kreslila naopak i zde podle přírody. Nelíčila

ovšem šlechtické poměry z jich slabých stránek, ani postavy šlechticů, jak se vesměs s nimi naše doba setkává. Ale Němcová neměla vůbec oka pro zlou a podlou stránku lidské povahy ani v lidu.

Líčila tedy hraběte Březenského zcela dle svého srdce a s nadšením pro takového šlechtice, jenž by podával lidu bratrské ruky. Taková víra v lidské srdce zvláště u lidí šťastně postavených má vždy cosi naivního do sebe, zvláště za našich dnů, kdy realismus a naturalismus se drží na vrchu literárního proudu. Avšak tato naivní víra jest posvátná, a kdo jí jest schopen, jest k ní oprávněn. Nebo takový člověk nosí v srdci vlastním aspoň z části ten ideal, ve který věří u jiných. Jisto je, že si umění nedá asi nikdy navždy vyrvati právo tvořiti též obrazy ideální. Byť moda sebe tyranštěji tento prastarý směr duše lidské zavrhovala, nevymýtí přece nikdy těchto krásných, zlatých snů.

Hrabě Březenský v románu Němcové byl podivín, jehož měli v jeho společnosti za zpozdilého. Ale venku na vsi mu prošlo jeho podivínství, a k tomu měl to nevšední štěstí, že matka a milovaná dívka s ním souhlasily. Březenský byl bratrem vesničanů, Slováků tam žijících, zvláště miloval Miču, který mu kdysi život zachránil. Podporoval český průmysl, hospodářství, žil jen pro své lidi. Tak nebylo na panství Březenském chudého člověka, neboť matka jeho a Jelenka, jeho sestřenice, kterou miloval, doplňovaly štědotou a dobročinností jeho šlechtné úmysly.

Vnitřek zámku, komfort aristokratický jsou tu věrně líčeny, rovněž jako krásný park. Němcová znala zvyky a obyčeje šlechty tak dobře, jako poměry

lidu vesnického. Její bystrozrak pronikl snadno za dosti nepatrné příležitosti jak do chýží, tak do zámků. Jedním pohledem pojímala sto podrobností, které by jinému oku navždy byly ušly. Němcová líčila lid s láskou neskonalou, avšak nepodceňovala vyšších tříd. V románu »Pohorská vesnice« dáva šlechtě a boháčům naučení, jak by bylo možno rozřešiti bídu sociálních poměrů. Tento nelad rozhrnoval se jí na myslí víc a více, mezi tím co sama trpěla nedostatkem. Tu rozuměla chudobě a bídě a líčí obojí akcenty srdce rvoucími. Nicméně vane bez přestání smířící duch i v tomto nářku její duše. Její demokratické smýšlení nevystupuje nikdy revolucionářsky. Ale ona klade ruku na prsa šťastných a prosí a volá: »Pomozte, ulevte, milujte chudé a bídné. Známe vás, jako znám lid. Věřím, že jsou mezi vámi šlechtetníci, jako jsou velké duše mezi lidem. Prostředkujte!« V Babičce je totéž naučení zcela zřejmé. Tu prostředkuje žena z lidu.

O těchto otázkách pracovala tedy Němcová, těchto plánů lepší budoucnosti účastnila se a pomáhala budovati základy její. Proto vážila sobě své práce v »Pohorské vesnici.« Věděla, co do ní vložila a kterák v této látce zahrнула velkou část svého obzoru a znalost svou důkladnou poměrů různých.

18. Drobnější práce.

Shora byla již učiněna zmínka o obrázku »Pan učitel«, který nám poskytoval materialu k životopisnému líčení dětství a vychování Boženy Němcové.

Bylo to dílo dětinné piety a vděčnosti, jak též byla z velké části »Babička« psána. —

V létech od r. 1855 až do 1861 vznikaly za sebou po Babičce a Pohorské vesnici četné novelly a obrázky. R. 1856 vyšel svazek »Slovenských pověstí«, který byl rychle rozebrán.

Roku 1855 podívala se Němcová ještě jednou do Uher a to do Šljače, kde užívala lázní, které na ni vždy znamenitě působily. Tehdy nebyl již manžel její v Uhřích, leč Němcová získala si tam přátele, kteří ji k sobě zvali a s radostí hostili.

Tento pobyt využívala pilným a šťastným sbíráním slovenských pověstí, při čemž jí byl nápomocen Samo Chalúpka, farář v Horní Lehotě.

V almanachu »Lada Niola« vyšla novela »Sestry«, vzniklá z návštěvy v trestnici, zakládající se dílem na skutečné události. V ní jest líčena nesvědomitost mladého šlechtice ke krásné a hodné vesnické dívce, která vinu svou těžce odpyká, při čemž svůdce její trestu ujde.

V almanachu »Perly« vyšla novella »Karla«, výtečný obrázek vesnický z okolí Domažlického se šťastným líčením života vojenského, jak jindy býval, a zajímavých postav starých vysloužilcův.

Zde byly dílem zužitkovány také ještě některé upomínky ze života babiččina, která, jak praveno, bývala také ženou vojenskou a s dětmi jako vdova domů připutovala. Z této látky byla by Němcová utvořila zajisté ještě větší a významnější práce, kdyby nebyla bývala tak záhy, v nejlepších tvůrčí činnosti odňata české literatuře a českému národu.

V Musejníku vyšlo »Uherské město.«

»Posel z Prahy« přinesl novellu »Dobrý člověk«, jednu z nejuvážnějších v zápletce milostné, s líčením vídeňských poměrů vzhledem k české čeledi a řemeslníkům. V pozůstalosti její nalézáme fragment povídky taktéž ze života řemeslnického, o němž shora jest již učiněna zmínka. V takovém okolí vyvíjí se hoch uměleckého nadání, který se dočká radosti, že jest přijat mezi muzikanty, při čemž pohříchu práce jest přervána.

Krom toho napsala ještě jiné menší milé a cenné obrázky vesnické.

V literární pozůstalosti Němcové, mezi rukopisy posud neotištěnými nalezáme jeden přeskvostný list, nadepsaný Hrádek Hornolehotský, vřaděný teprve (v 9. svazku Sebr. spisů), mezi sebrané spisy její.

V tomto malém obrázku vidíme svou Němcovou ještě jednou jako na rozloučenou v záři jejího genia a v půvabu její vzácné osobnosti, vidíme ji v jejím živlu hledající, sbírající drahé památky lidu českoslovanského, vidíme ji v přírodě, v horách, volnou a nesklíčenou starostmi, ve společnosti sympathického muže, vřelého vlastence, znalce a milovníka lidu. Vidíme, jak rozepíná perutě svého nadání, jak pojímá v srdce upřímně vše, cokoli zachycuje o lidu, o jeho mravech, minulosti, o výtvorech jeho obrazivosti.

Němcová praví v tomto náčrtku: »Lehota leží mezi samými horami jako zaváta. Strávila jsem tam několik utěšených dnův ve středu milých přátel«. Jejím hostitelem byl právě farář Samo Chalůpka. Němcová vypravuje, kterak v jeho průvodu se vypravila na Hrádek Hornolehotský, kterak vlídná hospodyně, paní Fruška (Eufrosina), je na cestu potravou záso-

bila. Cestou potkali starého Blaža z Lehoty. Šel s nimi.

Stoupali k starobylému hradišti, sbírali cestou střepy z popelnic. Blažo, »jako každý Slovák, nemohl býti dlouho bez ohně.« Sebral dříví, udělal hraničku, zapálil ji a posadil se kouře vedle ní. Mezi tím prohlédla Němcová zbytky hradu, těšila se z »arabesek«, tvořených lišejníkem. Navrátivši se k Blažovi, usadila se také k ohníčku a dala si vypravovati skvostné památné pověsti o hradu. V pravdě, byly to utěšené chvíle! A osud jich neměl již pro ni v zásobě. Kdo ví, zdali nebyly tyto posledními šťastnými v jejím krátkém žití, plném dlouhého trápení.

Mezi menšími povídkami vyniká Divá Bára, svěží to idylla, plná květu a překypujícího zdraví v poměrech venkovských, u děvčete zcela samorostlého.

Thema této idylly mohlo by slouti: Zdravý duch ve zdravém těle. V této divé Báře je cosi vloženo z vlastního ducha spisovatelčina, z dob jejího zdraví a veselého mládí. Báru nic nesklíčuje. Její nepředpojatý rozum brzo pronikne samostatným pozorováním mlhy pověr. Pak nebojí se ničeho. Duševně i tělesně jsouc statečná vyzraje na lidi a na poměry.

Tisíckráté žel, že nebylo toho též dopráno láskyhodné autorce. Její tělesná síla podlehla dávno a jasný ten duch zářil sám, vyléval tu záři do krásných, trvalých prací. Ale živobytí autorčino klesalo v bídu stále trpčí.

19. V zámku a v podzámčí. Chudí lidé. Rozárka.

Bleskem těchto přemutných zkušeností, pocitů a situací jsou tři znamenité spisy.

Na předním místě co do umělecké a mravní ceny stojí překrásný obrázek »Chudí lidé.« Novelly »V zámku a v podzámčí«, pak »Rozárka« mají zároveň s novellou »Chudí lidé« stejný základní ton, vyšly z téže nálady a odhalují rány trpící duše autorčiny. Objevují v tom utrpení její jemnost a dobrotu beze stínu trpkosti nebo závisťi k šťastnějším. Z těchto novell vychází také na jevo její vyznání víry z posledních let jejího života. V nich jsou složeny myšlenky její o poměrech socialních, o jich vadách a možných opravách.

Jako v »Pohorské vesnici«, tak ani zde není řeči o nějakém vzpurném vystupování chudiny. Filosofická resignace chudých tak prostonárodně a pravdivě tlumočená vyžaduje si hluboké úcty čtenářovy velkolepou velebou. Opět jsou tu pokyny snad naivní šťastným boháčům, kterak přicházeti chudině vstříc, a vše tu spadá v prosté naučení vzájemné bratrské lásky, která jest povolána rozřešiti všecky na světě problémy i hroživé strašidlo socialismu.

Novella »Chudí lidé« je příjemnou upomínkou spisovatelčinou na jeden četnými pobyty jejími v Krkonoších za první doby jejího manželství.

Jak se ubytovala v pohorském městě, kam nikdo nikdy nezavítal, jak našla byt v rodině poctivého kupce a jak jí bylo dobře v té prosté a příjemné do-

mácnosti, jejímuž kouzlu jen ona rozuměla, o tom čísti je pravým zotavením a posílněním. Jak mezi tím prostým lidem zdomácněla, přítelkyní domácích se stala a historii tamnějších rodin vyslechla, to jest veškerým dějem. Avšak nikoli, to není vše. Ještě se známe prostého poctivce, podivína, postavu jako ze žuly s mravními zásadami, že by mohl celý vzdělaný svět k němu do školy choditi.

Ejhle, jádro lidu! Tu je máte opět odhaleno jako v Babičce. Zde je ta síla, ze které národové vyrůstají, které kulturou částečně pozbývají, kterou jest jim znova hledati v lidu samém, aby neklesali ve zkázu a záhubu. Tento člověk je chud a bídny, je to drvoštěp. Jak zápasí s chudobou a nad ní vítězí, radí tuto novellu jmenovitě v tuto skupeninu, kde se známe smutné zápasy autorčiny s chudobou.

Novella »Rozárka« má motto: »Chudého ctnosti nikdo nevidí«.

V této povídce vystupuje bolestná nálada spisovatelčina na vysoký stupeň. Nelze dočísti ji se suchým okem. Jest to pronikavý výkřik z hlubin utrpení a chudoby, ze stísněného srdce. Rozárka jest mrzáček, děvče chudobné a dobré jako anděl, diamant v klopotu života tohoto zašlápnutý. A přece vyplnilo to ubohé, bídne stvoření svůj úkol na zemi. Po její smrti vznáší se nad ní apotheosa spisovatelčina v jasné glorii.

O kéž blažilo nešťastnou Boženu ve chvílích upokojení to vědomí, že též ona dojde plného uznání, a jako Rozárka svůj nepatrný, tak že ona vykonala velký úkol svůj v dějinách nové literatury české skvěle.

Životopis Boženy Němcové.

6

»V zámku a v podzámčí« jsou však popisy chudoby přímo srdce rvoucí.

Jak bolestně čte se na příklad toto místo: »Kdo z darův se šatí, bez sukně chodí. Dlouho štědrým býti věc obtížná. Vytrhněte komáru nohu, jsou hned i střeva venku.«

Již v dřívějších šťastnějších dobách mívala Němcová tušení, že jí tu dlouho nebude, a bála se, jak tu někdy zanechá osiřelé dítky. Tyto obavy a tuchy v její mysli vzrůstaly. Povází-li je čtenář a přijde-li k místu v novelle »V zámku a v podzámčí,« cítí se zdrcen při líčení, jak chudá matka, vdova, cítí, že umře a rozmilého chlapce jako žebráčka tu zanechá. Nemůže než klaněti se těm citům zbožným, jež z toho následují a s prostotou srdce jímající vysloveny jsou. Nemůže leč podívat se té logice, která tu vše ovládá.

To vše je nejen vyňato z lidu. Jsoutě to city, je to smýšlení lidu samého, jak v duchu spisovatelčině po velkých bojích duševních se ustálilo. Pohřeb té chudé opuštěné ženy je tklivý. Vše jest tu líčeno bez frásí, beze vši sentimentální deklamace.

Této bídné ženě přišla pomoc, ale to bylo pozdě. Avšak ani v tom neozývá se trpkost. Hrozné a jednoduché to drama bohužel všední, kde pomoc přichází pozdě, odehrává se s velebnou resignací.

Tato ubohá žena byla první obětí tehdež panující cholery. Tu došlo na boháče.

Ti pocítili, co jest strach, kdežto chudina filosoficky hleděla na tuto novou svízeľ. Pozoruhodno jest místo následující se vztahem k této věci:

»Ale pomysli, jaké máme smutné časy, na obrátku člověka smrt skosí.«

»Ty blázne, co pak to nebývalo od jakživa — či jsi kdy slyšala, že se dala smrt dříve do hlasu, než na lidi přišla. Člověk živ, neví, dlouho-li; umře, neví, brzo-li, doma nebo na poli.«

Tak pojímali tedy chudí lidé děsnou tu nemoc, která obyvatelstvu Evropy v oněch letech tolik hrůzy nahnala.

Obyvatelé v zámku, lidé to nedávno zbohatli, jednali chladně a byli bez srdce k chudině, která v nouzi a bídě sama sebe podporovala, jak mohla.

Zvláště paní na zámku měla svým bohatstvím hlavu spletenou, a cit byl v ní utlumen. Avšak nebyla proto špatná. Špatnou chtěli ji udělati její lokajové, lidé to špatní, patolízalové, kteří nesprávným způsobem hleděli kořistiti z blahobytu panstva.

Tento poměr jest líčen velkou znalostí věci a postavy jsou přesně dle skutečnosti. Ale boháči přicházejí na stopu těch ošemetností a zpatují se. Strach z cholery činí je dokonce měkkými a dobročinnými. Ach, jaké štěstí, kdyby bylo ve skutečnosti všude tak, jak o tom snili a sní myslitelé a básníci všech věků! Jen ať se žádná nová škola nevypíná nad tímto idealismem. Kořím se pravdivému a vážnému směru umění. Ale uprostřed kalu a hrůzy tohoto života nesmí přece nikdy shasnouti maják ideálu, neb on tu stojí opravdu v srdcích laskavých.

V novelle »V zámku a podzámčí« seznáváme také Němcové znalost zdravotních poměrů a její vážné studie v tomto oboru. Když ucházela se o místo dozorčyně v ústavě choromyslných, měla zajisté také

na zřeteli pokračování v těchto studiích vedle stále výživy.

Kdyby jí byly síly a zdraví stačily, byla by snad provedla tento plán. Snad byla by se dokonce odvážila na studium lékařství, k čemuž velkou náklonnost měla. Bylať schopna heroismu u nemocných, měla přítomnost ducha, lidumilnost k nemocným. Snad byla by své činnosti novou cestu razila.

Ale to všechno již nešlo. Jen péro zůstalo jí věrno. Pracovala pilně, svědomitě, nedala se strhnouti v práci povrchní, jen pro honorář. Každé dílo její mělo a má svůj význam, kus života jest do něho vložen. Tak zůstane jejich ryzí cena také trvalá.

20. Fragment „Cesta z pouti“ a závěrek.

Před námi leží ještě sbírka zažloutlých listů, pokrytých krásným písmem drahé zesnulé, její to literární pozůstalost, z nížto jest čerpána, jak podotknuto, črta »Hrádek Hornolehotský«.

Mimo sesbíraný materiál k novým sbírkám národních pověstí a jiných črt cizí rukou psaných, kterých snad mělo býti upotřebeno, nalézáme fragment začatého románu »Cesta z pouti.«

Jest tu ve dvou opisech, poprvé načrtán, podruhé více rozveden, ale přetržen ještě dříve, než první náčrtek.

Tento román měl státi v čele sebraných spisů u Augusty vydaných, aniž bylo autorce možno jej dopsati. Začalo se tedy řečené vydání spisů Němcové

bez něho. Drahocenný ten rukopis svědčí o nadlidském přemáhání se ku práci. Písmo je stále pěkné a čitelné, ale věta za větou přetrhovaná, nahrazovaná rčením stejně dobrým svědčí o vnitřních bojích a nepokojné váhavosti ducha, ve které člověk trpící již ani rozeznati sobě netroufá, co je dobré a správné. Kdo viděl kdy vítěznou jistotu písma, jak slohu Němcové v rukopise, dokud byla zdráva, zapláče nad tímto pohledem. Zvláště poslední stránka tohoto rukopisu tak milého podává oku pozorovatelovu pohled přímo na smrtelný zápas té bytosti tak ušlechtilé.

Avšak v té míře, jak tu možno sledovati klesání a hynutí síly tělesné, rovněž tak dlužno se tu diviti vítězné síle ducha a svěžesti jeho, jemnosti citu a mocné obrazivosti.

Místo, kde vypověděla tělesná síla po viditelném tom zápasu svou činnost, jest plno jarního půvabu, jest výjev idyllické lásky v panenském vzniku, v prvním uzardění příbuzném jabloňovému květu za měsíčné májové noci, jejížto klidný vánek v povídce líčený byl takořka posledním dechem tohoto harmonického ducha.

Hrdinkou tohoto románu je prosté děvče z třídy řemeslnické, jmenem Verunka.

Byla v Praze na svatojanské pouti, odkud spěchala domů, ježto se jí v Praze valně nelíbilo. Její domov byl u Klatov. Vydala se pěšky na Smíchov, kde doufala najíti vozku Dohnálka, s nímžto do Prahy přijela, a který jí měl zas dopravit domů po bývalé staré silnici přes Beroun a Cerhovice, kudy se jezdilo před železničním spojením se západními Čechy, kudy Němcová sama mnohokráte se ubírávala do Domažlic

a odtamtud do Prahy se svými poetickými sny v bystré hlavě, se srdcem plným svatého zápalu vlasteneckého.

Do oněch krajů vstoupila nyní, churava a utýrána, svou obrazivostí a vykouznila obrazy a výjevy, jež se staví směle po bok »Babičce« a nejlepším jejím pracím ostatním.

Jakými svěžími barvami na příklad jest tu líčena krása a půvab českého toho děvčete v jeho malebném kroji, který všude budí podiv a radost, kam děvče se obrátí.

Verunka spěchá domů velmi a vidí již před sebou Dohnálka ujížděti. Znajíc však pohodlný krok jeho koňů, kteří se nikdy nepřenáhlují, nechvátá, aby se posadila.

Majíc povoz před sebou sleduje ho, užívajíc krásy okolní krajiny, při čemž se zmýlí, pravého Dohnálka mine i s cestou k Berounu a za nepravým povozem ke Zbraslavi zabloudí.

Pozná ovšem svůj omyl s tesknotou, ale poptavši se, vydává se na cestu od Zbraslavi přes Jiloviště směrem k Cerhovicům.

Při tomto bloudění krásným českým krajem navléká rozmarná náhoda všelijaká dobrodružství, což je líčeno tak prostosrdečně a přirozeně, koloritem tak vřelým, že to pamatuje na nejlepší práce románové jiných literatur.

Ve Zbraslavi má Verunka setkání na pohled pomíjející, zatím osudné s cizím člověkem, kterého později opět poznáváme v jakémsi Václavovi.

V tomto prvním setkání promluví mocná sympatie v srdci děvčete a to rázem.

V takové projevy citu Němcová velmi věřila.

Také pamatuji se, kterak si přávala, aby milenci neb vřelí přátelé sobě poznamenávali čas intensivního zpomínání. Mělať za to, že by se tím našla stopa duševní korespondence. Náhle vystupování osudné sympatie neb odporu ráda líčívá v jiných ještě spisech svých.

Verunka kráčí dále krajinou neznámou a při každém kroku jejím odhaluje se nám více a krásněji nitro té dívčí bytosti z lidu, tak krásné a milé již co do zevnějšku. Kam vkročí, tam přináší požehnání, kdo ji vidí, zaplesá. Tak děje se starci, bývalému vojáku. Episoda setkání se s ním, který pak dále jde cestou svojí s vyjasněnou tváří, jest učiněnou básní.

Verunka zdá se býti znovu zrozenou »Babičkou«. Prostomyslnost, srdečnost a všechny neocenitelné vlastnosti ryzího srdce z lidu vykvétají před námi v té slíčné bytosti.

Unavena, ustarána, necítíc proto hladu, ale tím více jsouc žiznivá, zavítá Verunka do chudé chaloupky.

Toto líčení patří k nejkrásnějším místům ve spisech Němcové.

V prostotě všech slov, činů a počínání je cosi jadrného, nezapomenutelného a spolu vznáší se ten prostinký děj v ovzduší právě pohádkovitém. Je třeba procítit hlubokou tu krásu.

Je to vypravováno jako v pradávné pohádce, a přece neděje se pranic fantastického.

Verunka vejde mezi chudé děti k bídným, chudinkým lidem. Načerpá si vody z jejich studánky, rozdá pak dětem svůj chleba, který jim pěkně namaže, svou caltu, dá jim po svatém obrázku z pouti a pak nepozorovaně nejmladšímu pod podušku dvacetníky s panenkou Marií, kterýchžto peněz jí bylo líto v Praze

utrátit. Zde nebylo jí líto vydati je chudým dětem, a přece byly to skoro její jediné peníze a nevěděla té chvíle, kterak domů se dostane.

Ale toho nedbala a tak šla dále z domku, kde se zjevila jak anděl s nebes hůry.

Chudé děti ptají se odcházející dívky, kdo by byla, co mají říci o ní mamince, až z práce domů se vrátí. Verunka odpovídá těmito památnými pro čtenáře Němcové slovy:

»Řekni, že vám nadělila jedna poutnice, a pomodli se za ni.«

Na mne činí tato slova dojem, jako by bylo do nich vloženo loučení Boženino, jako by byla chtěla říci: Já jsem ta poutnice. Nadělila jsem z pokladův svého srdce a jak ráda! Zpomínejte té ubohé poutnice!

Zajisté že zpomínáme a to s vděčným srdcem, zajisté porozuměli jsme tomuto tajemnému vzdechu utýrané poutnice!

Verunka prchá před četníkem obávajíc se, že ji bude stíhati jako tulačku. Zabloudí, klesá, neví sobě rady. A hle, tu najde mimo nadání zas dobré lidi, získá přítelkyni, dostane se jí noclehu, ošetřování. Usne jako nevinné dítě v čisté komůrce a tu náhodou neočekávan vejde tam Václav, ten Václav, jehož pohledu ve Zbraslavi se zalekla. Doma ho neočekávali, nabídli tedy Verunce jeho komůrku. Zatím otevřel si, přišel. Tu vidí »to krásné stvoření«. Jak hezky tam ležela, jak oddychovala lehounce, právě jak děcko.

Mladý muž vykrade se ze svatyně nevinnosti. Vešel do zahrádky pod kvetoucí jabloné při svitu měsíčním a zde zarazil osud tvůrčí mysl, ruku a

péro spisovatelčino. Zde je ta krásná práce urvána na místě, dyšícím pravou poetickou náladou.

Jesti to práce, která by se byla řadila k nejlepším z péra Němcové. Jak byla by ji vedla dále? Snad bylo v plánu jejím vésti Verunku celou touto cestou z dobrodružství v dobrodružství těmi požehnanými kraji českými, a jak zavítala v chatrč chudiny, pak zase v městečku, kde našla pohostinství v rodině řemeslnické, v pěkném domku s podloubíčkem a dvěma lípami před ním, tak bylo snad v úmyslu spisovatelčině říci dále lid různých vrstev a kraj ten půvabný. Jakým pokladem byla by se takto stala tato povídka, na jejímž konci byl by se čtenář dočkal šťastného spojení dvou krásných, dobrých lidí, jakými byli Verunka a Václav, tlumočících typ lidu slovanského.

Duch našeho lidu vane hned na začátku líčením a vypravováním veškerým, všechny osobnosti jsou jím prodchnuty. Vše je tu zvláštní a vlastní, až na některá místa rozmluv, kde mravokárná tendence, dobře míněná ovšem a rozumná, přece škodí estetickému dojmu.

Avšak to je věc vedlejší. Hlavní ideou je zde duch dobra, laskavosti, útrpnosti, jak byl přenesen z dávnověku slovanské minulosti na naše doby, jak s ním se setkáváme v našich pohádkách, ve kterých vždy vítězí nad veškerými nástrahami osudu i lidí duchů zlých.

Zajisté bude tento úryvek vítán u čtenářstva jako vše, co vyšlo z péra Němcové, a snad i více, neboť s ním loučí se tato vysoce nadaná bytost s tou krátkou poutí pozemskou, která jí byla vyměřena, i se svým vznešeným povoláním, ve kterém byla vskutku až do úpadku činna. —

Hlavní činnost spisovatelská Němcové objímá tedy vlastně jediné desetiletí. Před tím pracovala na svých báchorkách a věnovala se své činnosti sběratelské, v níž jevila tak velké nadání. Věnovala se vážným studiím různých oborů vědění. Měla živý a velký smysl pro vše. Tomíček a Šumavský přijímali ne-jednou od ní poučení ve mluvnickém bádání, a ona účastnila se ho taktéž. Studovala slovanské jazyky a známo je, kterak vžila se ve slovenštinu a v nářečí Domažlické.

Od padesáti let tohoto věku zahájila teprve »Babičkou« nepřetržitou řadu prací literárních.

Bohužel neměla k nim žádného pohodlí, ani klidné myslí, ani zdraví. Odměna za ně byla příliš nedostatečná. Manžel její nedomohl se postavení, aby byl svou rodinu uživil. Co se týče veřejné výtky, jako by byla bývala Němcová od svých přátel opuštěna a v nouzi, poukazují ke stati své sestry Karoliny Světlé »Z literárního Zátíší.« Zde jest dostatečně vysvětleno a zcela dle pravdy pověděno, jak se věci měly.

Bylo by věru nevděkem ve jménu zesnulé trpitelky, kdybychom chtěli uvalovati vinu jejího osudu na lidi, kteří toho nejméně zasluhují, tak že by to vrhalo stín a skvrnu na osobnosti vskutku ušlechtilé, které měly nejlepší vůli pomoci. Byly tehdy učiněny sbírky ve prospěch naší spisovatelky. Učiněno jí nabídnutí, aby se ujala řízení vychovávacího ústavu pro dívky. Jí nedostačovaly k tomu poslednímu již síly. Co se týče sbírek, byla sama dobročinná, a dostalo-li se jí podpory, ušetřila jí také jiným. Tím ublížila sama sobě zas, ovšem způsobem šlechtným. Pak

upadala v rozpaky hrozné, žebrať v plném smyslu slova o sousto chleba. Celkem leží vina na tehdejší vládním systému, který nejen že neuznával poctivých služeb dobrého úředníka, ale pro národní smýšlení jej sesadil s úřadu.

Jeho žena snášela s ním toto mučednictví a podlehla mu. Těžká její nemoc, která se u ní ohlašovala hned po posledním předčasném porodu roku 1842, horšila se stále.

Ke konci, zdálo se, že se usmívá trochu štěstí na její práci. Knihkupec Augusta v Litomyšli uvázal se ve vydání sebraných spisů Němcové.

Odebrala se tam, aby sama řídila na místě korektury, ale trpíc tam nedostatkem a trápením mnohým roznemohla se těžce. Byla dopravena do Prahy, aby již nepovstala.

Její nemoc byla bolestná, trapná a zdlouhavá. První lékaři pražští ji ošetřovali a měla po boku anděla, svou dceru Bohdanku.

Byloť nad lidskou sílu, co mladé to děvče pro svou matku činilo. Lékaři podivovali se jejímu heroismu. Sloužiliť matce dnem i nocí namáhavě a účinnivě tak, že nemocná měla zajisté úlevu všemožnou a útěchu velkou.

Večer před skonáním viděla ještě řadu svých sebraných spisů dotištěnu; svůj nejkrásnější to pomník. Mohla v nich přehlédnouti celý svůj život s jeho valným květem a úrodným ovocem.

Poslední dobou byla její podoba děsně až k nepoznání změněna, oko bylo zapadlé, pleť zažloutlá, postava hubená. Bohužel reprodukují se její podobizny z oné poslední doby. K tomuto vydání spisů Němcové

zvolili jsme podobiznu z nejlepších dle kamenotisku p. Farského. Za svého zdraví měla Němcová velkou podobu s podobiznami Kateřiny II., císařovny ruské, což sama také uznávala.

Vinou některých osobností mé sestře a mně nepříznivých byla jsem oloupena o velké štěstí dalšího bližšího styku s ní. Přes to všechno nekalí žádné nedorozumění mou vroucí upomínku na tuto velkou a vzácnou ženu.

Krátce před svou smrtí zavítala ke mně, vlastně k mému choti, jehož lékařské rady se dovolávala.

Jaké to bylo shledání! Plakala a nemohla pro pláč ani mluvit. Byla jsem jako zničena, vidouc ji tak změněnu.

K mým úsilovným prosbám, aby mne opět a často navštěvovala, kynula hlavou. Ale nepřišla, ač posud vycházela. Umírajíc vzkazovala mi denně po mém choti pozdravy. Sama jsouc churava nebyla jsem k ní připuštěna.

Božena Němcová skonala 21. ledna 1862. o 6. hodině ranní v domě u Černé Růže na Příkopech. Jejím přáním vždy bývalo spočívatí někdy na hřbitově Vyšehradském, kam ráda druhdy procházkou zaměřovala. Slavný pohřeb s velkým účastenstvím konal se ve krutém mrazu a sněhu 24. ledna o 3 $\frac{1}{2}$ hod. odpolední tamtéž, kde došla klidného odpočinku.

Americký klub českých dam postavil jí pomník r. 1869. Byl vysvěcen za krásného májového dne. Mezi četnými věnci položila slečna Bohdanka Němcová na něj velký věnec z lučního jarního kvítí, jež zesnulá vášnivě milovala a sbírala.

Boženě Němcové nebylo celých dva a čtyřicet roků, když pozemskou pout dokonala.

Její první začátky literární činnosti připadají ještě v krásnou dobu prvních vlastenců, která cosi má příbuzného s prvními dobami křesťanství anebo vlastně s prvním probuzením každé ideje. Ony poměry byly v pravdě ideální a povahy ryzí ceny z nich vystupují. Vlastenci tvořili patriarchální kruh a Němcová byla do něho přijata za miláčka všech. Důkazem toho, že dali její podobiznu malovati, že se jí ujali a kolem ní shromažďovali.

Rok osmačtyřicátý rozptýlil namnoze společenské kruhy. Jiné kruhy a spolky se tvořily, jiné osobnosti vystupovaly. To nečinily pouze politické poměry, nýbrž také jakási analogie osudu jednotlivců. V leckteré rodině vlastenecké uhodila pohroma úmrtím, ochuravěním, ale také politickým pronásledováním a vězněním. Odnikud nebylo slyšeti nic utěšeného.

Po slunných snech o svobodě a samosprávě národův uhodila reakce a hrůzovláda Bachovského absolutismu v Rakouských zemích.

V tu dobu připadá nejúrodnější činnost Němcové, v okolnostech bohužel tak smutných. Ona, Erben, J. J. Kolar, Mikovec a jeho Lumír, Chocholoušek, Tyl, Sabina, Janda, Herold udržovali proud české, nově vzkříšené literatury.

Němcová byla růží v tomto desetiletí těžkého útlaku, který zdrtil Havlíčka, jemuž podlehl Tyl. V tom politickém beznadějném suchopáru podávala díla plná svěžesti, velké umělecké ceny.

Bylat vyzvána k spoluúčinkování Hálkem a Neru-

dou do prvního almanachu Máje, který zahájil novou aeru českého písemnictví v létech šedesátých.

Neruda ve feuilletonu jí věnovaném píše o této návštěvě u ní a líčí její »hluboké oko«, její mírný způsob, její srdcervoucí chudé okolí. Bohužel již ne-náležela tomuto světu, příští desetiletí literární práce musilo již obejít se bez ní. Tak záhy byl ten ušlechtilý květ odtržen.

Maně připadá mi tklivý úvod k babičce: »Dávno, dávno tomu, co jsem posledně se dívala do té milé tváře Dávno již odpočívá v chladné zemi. Mně ale neumřela! — Obraz její otisknut v duši mé s veškerou svojí barvitostí, a dokud zdráva zůstane, dotud bude žítí v ní!«

Kéž byla bych měla síly dosti podati obraz drahé Němcové ze své duše, jak jej v ní zachovávám. Kéž z nástinu tohoto čtenář aspoň uhodne, více však ze spisů jejich vlastních, jak skvělý, vábný a utěšený to byl zjev ! *)

*) Skládám díky nejvřelejší panu professoru Dru Janu Novákovi za podání potřebných pomůcek k této práci a panu Rudolfu Falbovi za sebrání jejich.



Nákladem knihkupectví
I. L. KOBRA v Praze,

vyšly

a dostati lze ve všech knihkupectvích v Čechách i na Moravě.

- **Světlá Kar., Dcera pouště. Mladší bratr.** Novela a obrázek. 100 str. Cena 30 kr.
- **Drobné obrázky.** (Několik dní ze života pražského hejska. — Deborah. — Z tanečních hodin. — Drama zbořeného domu.) 130 str. Cena 40 kr.
- **Libánky koketiny.** Novela. Druhé vydání. 112 str. Cena 30 kr.
- **Rozcestí.** Novela. Třetí vyd. 250 str. Cena 60 kr.
- **Vesnický román.** Třetí vyd. 224 str. Cena 60 kr.
- **V zátíší.** Časový ohlas. 127 str. Cena 40 kr.
- **Za májového večera. Z Ještěda.** Dva obrázky. 81 str. Cena 20 kr.
- **Zamítání.** Novela. 72 str. Cena 20 kr.
- **Zvonečková královna.** Zapomenutý příběh pražský. Druhé vydání. 203 str. Cena 60 kr.
- Tyl Jos. Kaj.,** Novely a arabesky. Druhé vydání. (336 str.) Cena 50 kr.
- Rozina Ruthardova. 40 kr.
- Novely a arabesky. Druhé vydání. 1 zl. 80 kr.
- Obrazy, pověsti a povídky. Druhé vydání. 90 kr.
- Turgeněv,** Lovcovy zápisky. 80 kr.
- Vlček V., Ctibor Hlava.** Historický román. 405 str. 40 kr.
- **Hvězda z Vicemilic.** Román. Druhé vyd. 163 str. Cena 40 kr.
- Turnovský J. L., O životě a působení Josefa Kaj. Tyla.** S fotog. podobiznou. (277 str.) 1 zl. 20 kr.



Nákladem knihkupectví
I. L. KOBRA v PRAZE

vyšly a dostati lze

ve všech knihkupectvích v Čechách i na Moravě:

Čacká Marie (Františka Pichlová), Písně. Druhé vyd.
(80 str.) 60 kr., váz. v plátně 1 zl. 20 kr.

Čelakovský, Růže stolistá s podobiznou. (62 str.)
48 kr., váz. 1 zl. 12 kr.

Čítanka poetická. 2 díly. 3 zl. 50 kr.

Durych, Turnov a okolí. S 11 obrázky a 2 mapkami. 68 str. 40 kr.

Furch, Básně s podobiznou. (455 str.) 1 zl. 60 kr.
váz. 2 zl. 20 kr.

Frumar, Dějepisné obrazy. Mládeži československé.
(76 obrazů s krátkým vysvětlením.) kart. 1 zl. 40 kr.

Hálek, Amnon a Tamar. (120 str.) 40 kr.

— **Večerní písně.** Illustrované vydání. Cena 1 zl.
60 kr., skv. váz. 2 zl. 60 kr.

Herloš, Jan Hus. (316 str.) Cena 1 zl. 40 kr.

— Jan Žižka. (340 str.) Cena 1 zl. 40 kr.

— Páni z Růže. (88 str.) Cena 44 kr.

— Poslední Táborita. (431 str.) 2 zl. 40 kr.

Hvězda Jan, Jarohněv z Hrádku. Novela z času
Jiřího Poděbradského. 360 str. Cena 60 kr.

— **Konvalinky, Drobné povídky.** 148 str. Cena 30 kr.

C 25264



3186008678